B.2195

tasavvuf

İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi

Ankara 2004

tasavvuf
İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi

ISSN
1302-3543

İmtiyaz Sahibi
Bayram Yayıncılık Adına
Hasan BAYRAM

Editör
Ethem CEBECİOĞLU

Hakem Kurulu
Mustafa AŞKAR, Ethem CEBECİOĞLU, Mehmet DEMİRCİ, Dilâver GÜRER, Mustafa KARA, M. Erol KILIÇ, Himmet KONUR, Turan KOÇ, Mustafa TAHRALI, Osman TÜRER, Süleyman ULUDAĞ, Erhan YETİK, H. Kâmil YILMAZ, Abdülhakim YÜCE

Genel Yayın Yönetmeni
Ali ÇINAR

Yayın Kurulu
Mustafa AŞKAR (Sorumlu), Ethem CEBECİOĞLU, Baki ADAM, Mehmet AKKUŞ, İrfan AYCAN, Şamil DAĞCI, Zülfikâr GÜNGÖR, Sabri HİZMETLİ, Mehmet ÖZDEMİR, Mehmet PAÇACI, İbrahim SARIÇAM, Ahmet Nedim SERİNSU, İdris ŞENGÜL, İsmail Hakkı ÜNAL, Ali YILMAZ

İdare Merkezi / Yazışma
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU AÜ İlâhiyat Fak. Beşevler/Ankara
Tel. (0 312) 212 68 00/229

Web Sitesi
www.tasavvufdergisi.com

e-posta
tasavvufdergisi@yahoo.com

Dizgi / Teknik Hazırlık
tasavvuf

Kapak Tasarım
Sarakusta
0 312 468 96 90

Baskı
Erkam Matbaası
0 212 671 07 00

tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi *hakemli* bir dergidir. Dergiye gelen yazılardan yazarları sorumludur. Yayın hakları dergiye aittir. Yazılı izin olmadan, hiçbir şekilde kısmen ya da tamamen çoğaltılamaz. Gelen yazılar yayınlansın, yayınlanmasın iade edilmez.

Altı ayda bir yayımlanır.
Yıl: **5** Sayı: **13** Temmuz-Aralık 2004
Fiyatı 15.000.000 TL. (KDV Dahil)

Trabzonlu (Oflu) Nakşî-Hâlidî Yusuf Şevki Efendi ve *Hediyyetü'z-zâkirîn hüccetü's-sâlikîn* Adlı Eseri

İsmail KARA-Hür Mahmut YÜCER, Dr.
ikara69@hotmail.com-hurmahmut@hotmail.com

Özet

[İsmail Kara-Hür Mahmut Yücer, "Trabzonlu (Oflu) Nakşî-Halidî Yusuf Şevki Efendi ve Hediyyetü'z-zakirîn hüccetü's-salikîn Adlı Eseri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2004, Yıl 5, S. 13, ss. 323-362]

Bu çalışmada; Ahmet Ziyâeddin Gümüşhânevî halîfelerinden Oflu Yusuf Şevki Efendi'yi tanıtacak, tarîkat kardeşlerini yetiştirmek amacıyla kaleme aldığı *Hediyyetü'z-zâkirîn ve hüccetü's-sâlikîn* (Bulak 1303/1885) adlı Arapça eserinin Türkçe çevirisini sunacağız.

Yusuf Şevki Efendi, Of'ta doğmasına rağmen İstanbul'da yetişmiş, Mısır, Suriye ve Hicaz bölgesine yolculuk etmiş, Gümüşhânevî'nin eserlerinin basımında, kurduğu kütüphânelerin yaşamasında yardımcı olmuştur. Kendi eseri *Hediyyetü'z-zâkirîn*'de ise tarîkat uygulamalarında yapılan veya yapılabilecek itirazları, tasavvufî bahisleri çok geniş bir sahadaki sahih kaynaklara atıflar ile izah etmiştir.

Giriş

Doğu Karadeniz sahil şehirlerinin İslâmlaşmasında etkin rolü olan tarîkatlar ve mutasavvıfların varlığı son dönemlere kadar devam etmiştir. Bu güne kadar bölgedeki tasavvuf ve tarîkat hareketlerinin yeterince araştırıldığını söylemek güçtür. Trabzon[1] ve Rize[2] yöresi kısmen çalışılmış olmakla birlikte Giresun, Or-

1 Trabzon Şehri tarîkat hareketleri için bkz. Heath W. Lowry, *Trabzon Şehrinin İslâmlaşma ve Türkleşmesi* 1461-1583, İstanbul, Boğaziçi Yay., 1981; M. Hanefî Bostan, "Boyun Eğmişti Bir Görmede Ruhban" (XVI. Asırda Trabzon Bölgesine intikal eden Maraşlı Şeyh Osman Hakkında), *Tarih ve Medeniyet*, Kasım 1997, s. 19-21. Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'nin Hâfız Es'ad, (hayatı için bkz. İ. Gündüz, *Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevi*, İstanbul 1982, s. 161.) dışında hakkında herhangi bir

du, Sinop dolayları hemen hemen hiçbir çalışmaya konu olmamıştır.[3]

İlk dönemlerde Bektâşî ve Kâdirî tarîkatlarının etkin olduğu anlaşılan yörede 19. yüzyıla gelindiğinde Nakşibendî Tarîkatı'nın Hâlidî-Gümüşhânevî Kolu'nun ağırlık kazandığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada Ahmet Ziyâeddin Gümüşhânevî halîfelerinden Oflu Yusuf Şevki Efendi'yi tanıtacak, *Hediyyetü'z-zâkirîn ve hüccetü's-sâlikîn* (Bulak 1303/1885) adlı Arapça eserinin Türkçe çevirisini sunacağız. Yusuf Şevki Efendi, Of'ta doğmasına rağmen İstanbul'da yetişmiş, Mısır, Suriye ve Hicaz bölgesine yolculuk etmiş, Gümüşhânevî'nin eserlerinin basımında, kurduğu kütüphânelerin yaşamasında yardımcı olmuştur. Kendi eseri *Hediyyetü'z-zâkirîn*'de ise tarîkat meselelerine yapılabilecek itirazları, tasavvufî bahisleri çok geniş bir sahadaki sahih kaynaklara atıflar yaparak izah etmiştir.

Yusuf Şevki Efendi'nin hayatı hakkındaki bilgileri Dernekpazarı Müftüsü aracılığıyla müellifin bugün hayatta olan torunlarından öğrenmeye çalıştık. Kendilerine teşekkür ediyoruz. Tercüme esnasında metne sadık kalmaya gayret ettik. Risâlede geçen âyet ve hadislerin tahricini yaparak dipnotta gösterdik.

A. Yusuf Şevki Efendi

1. Hayatı

Yusuf Şevki Efendi 1256/1840 yılında Trabzon/Dernekpazarı İlçesi, Kondu Köyü Ekşiali Mahallesi'nde (o dönemde Of'a bağlı) dünyaya geldi. İlk eğitimini Of'ta aldı. Daha sonra İstanbul'a giderek Gümüşhânevî Tekkesi'ne intisâb etti. Tekkedeki eğitim hayatının ne kadar olduğu bilinmese de oldukça uzun bir dö-

araştırma bulunmayan Trabzonlu halîfeleri ise şöyledir: Mustafa, Hoca Ahmed, Hacı Hâfız Süleyman, Hoca Hâfız Osman. Yusuf Şevki Efendi'den başka "Oflu" nisbesiyle geçen diğer halîfeleri ise şöyledir: Hoca Osman, Cafer, Osman Efendi, Hoca Ahmed, Muhammed; "Sürmeneli" nisbesiyle geçenler: Ahmed-i Kibâr, Hacı Şaban. (Mustafa Fevzi, *Hediyyetü'l-Hâlidîn fî Menâkıb-ı Kutbu'l-Ârifîn Mevlânâ Ahmed Ziyâeddin*, İstanbul 1313, s. 90-92.) Gümüşhânevî tekkesinin ikinci postnişîni Hasan Hilmi Efendi'ye bağlı olan Oflu halîfeleri de şöyledir: Oflu Rasûl, Oflu Hüseyin, Oflu Mehmed. Mustafa Fevzi, *Menâkıb-ı Haseniyye*, İstanbul 1323, s.46.

2 Rize bölgesi tarîkat hareketlerine örnek bir çalışma için bkz. İsmail Kara, *Gümüşhânevî Halîfelerinden Şeyh Osman Niyâzî Efendi ve Güneyce-Rize'deki Tekkesi*, İstanbul, Dergâh Yay., 2004. Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'nin "Rizeli" nisbesiyle geçen halîfeleri şöyledir: Hüseyin Rizevî ve Ali Efendi, *age.*, s. 36.

3 Mesela Sinop Seyyid Bilâl Dergâhı, Giresun'da Bektâşiye'den *Kelleci Hasan Dede Zâviyesi* bunlardan sadece ikisidir. Erken dönem bazı Ordu mutasavvıfları için bk. Bahaeddin Yediyıldız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara 1985. Gümüşhânevî'nin Ordu bölgesinde bulunan halîfesi şöyledir: Ünyeli Yusuf Bahri Efendi (hayatı için bk. İ. Gündüz, *Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî*, İstanbul 1982,s .160.), Kastamonulu Hasan Hilmi'nin bölgedeki halîfeleri: Ünyeli Musa Kâzım, Osman, Ünyeli Mehmed, Alucralı Hacı Ali (*Menâkıb-ı Haseniyye*, s. 46.) Son dönem Giresun ve Ordu bölgesi mutasavvıfları için (Görele, Eynesil, Korgan, Başçiflik) bk. Mehmet Fatsa, *Tasavvufta Mekki Kolu*, İstanbul 2000, ss.152-192.

nemi kapsadığı düşünülebilir. Günümüzde yaşayan torunlarından alınan bilgiye göre; Abdulhamid'in takdîrini kazanmış Mekke, Medine, Mısır ve Musul'a seyahatleri olmuş, tarîkatını neşretmiş o bölgede bir hayli talebe yetiştirmiştir. Memleketine döndükten sonra Bayburt'ta Yakutiye Camii'ni, Araklı'da Merkez Büyük Camii'ni yaptırmıştır. 1321/1903 tarihinde doğduğu köyde vefat etmiştir. Yusuf Şevki Efendi'nin Ali ve Ahmed Hâlid adında iki çocuğu olmuş, *"Yücel"* soyadını taşıyan nesli bunlar vasıtasıyla devam etmiştir.

2. Tarîkati

Yusuf Şevki Efendi, Nakşibendiye-i Hâlidiyye'den Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî (ö.1311/1893)'nin halîfesidir. Gümüşhânevî'nin halîfelerinin kayıtlı olduğu kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgi verilmemekle birlikte ismi zikredilmekte,[4] Arapça olarak kaleme aldığı eserinde şeyhinden veya ders verdiği talebelerinden de bahsetmemekte sanki kendisini gizlemekte veya bunun önemli olmadığını ihsas ettirmektedir. *Hediyyetü'z-zâkirîn*'de tarîkat âdâb ve erkânını derin bir vukûfiyet içerisinde incelediği görülmektedir. Tarîkat âdâp ve erkânından bahsederken dualarda tarîkat pîri Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin rûhuna hediye eksik edilmemektedir. Nakşibendiyye silsilesi ise Gümüşhânevî kolu şeyhlerinden Ömer Ziyâeddin Dağıstânî'nin kaleme aldığı manzume vasıtasıyla kayıt edilmekte, beyitler arasında *"Ziyâeddîn mürşidünâ fi's-sırri ve'l-alen"* denilerek Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'ye işâret edilmektedir. Yine Hatm-i Hâcegân Gümüşhânevî'nin ruhûna dua hediyesiyle son bulmaktadır.

Onun ne zaman hilâfet aldığı müphem görünse de yaygın olarak yöre halkı tarafından gerek kendi bölgesinde, gerekse seyahatleri esnasında bir hayli talebe yetiştirdiği, Gümüşhânevî'nin Karadeniz'de kurduğu müesseselerin, oluşturduğu hâlenin genişleyip yirminci asra taşınmasında büyük fonksiyon icrâ ettiği nakledilmektedir.[5]

Yusuf Şevki Efendi'nin yolunu son devir müderris ve şeyhlerinden Ferşad Efendi (1866-1929) devam ettirmiştir. Şeyhine damat olan Ferşad Efendi de Gümüşhânevî Tekkesi'ne bağlanmış, İsmail Necati Efendi'nin yanında halvete girerek hilâfet almıştır. İsmail Necati Efendi'den sonra Gümüşhânevî Tekkesi'nin postnişînliğine getirilmesine rağmen *"şöhret afettir"* diyerek bu görevden kaçınmış, ömrünün sonuna kadar memleketinde tedris ve irşad faaliyetlerine devam etmiştir.[6] Sanki O da hocası Yusuf Şevki Efendi gibi ihtifâ mesleğini seçmiştir.

Ferşad Efendi, Gümüşhânevî'nin Of, Rize ve Bayburt'ta kurduğu kütüphâne-

4 bk. Mustafa Feyzî Efendi, *Hediyye*, İstanbul 1313, 88-93; Zâhid Kevserî, *İrğâmü'l-merîd*, İstanbul 1328, s. 102-103; İ. Gündüz, *age.*, s. 165.

5 Nitekim Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi hocalarından Prof. Dr. Yusuf Şevki Yavuz'un babası, şeyhe duyduğu saygının nişânesi olarak oğluna onun adını vermiştir.

6 Yusuf Şevki Yavuz, "Ferşad Efendi", *DİA*, c.XII, 413-414.

lerin mütevelliliğini de yapmış, Köyünde kurduğu medresede kırk yıl müderrislik, Of'ta müftülük, Samsun İdâdisi'nde öğretmenlik görevlerini icra etmiştir.

Toplumun kültür değişimine uğradığı hassas bir dönemde yetiştirdiği talebeleriyle Karadeniz yöresinde halkın dînî hayatı üzerinde unutulmaz tesirler bırakmıştır. Tesirleri ölümünden sonra da devam etmiştir. Çaykara'da müderris mürşid Hasan Râmi Yavuz, Of'ta Çalekli Dursun Feyzi Güven, Of'ta ünlü kıraat âlimi Mehmet Rüşdü Âşıkkutlu, Samsun'da Açıkbaş Ömer Efendi ona mensup olan önemli kişiler arasındadır.[7]

Talebeleri arasında tarîkat yolunu Suluova'da bulunan kayın biraderi Ali Yücel devam ettirmiştir.

3. Eseri:

Yusuf Şevki Efendi'nin bilinen tek eseri baskısı Mısır'da yapılan *Hediyyetü'z-zâkirîn ve hüccetü's-sâlikîn*'dir. Müellif risâlenin sonunda, eserin yazımını 12 Zilkâde 1301/3 Eylül 1884 tarihinde bitirdiğini söylemektedir. Onun Abdulhamid tarafından *"Râmûzu'l-Ehâdis"*i bastırmak için Mısır'a gönderildiği bilindiğine göre, kendi eserini de aynı dönemde (Bulak 1303/1885) bastırmış olma ihtimali görünmektedir.

Şimdiye kadar herhangi bir araştırmaya konu olmayan, ikinci baskısı da yapılmayan eser Arapçadır. Nakşibendî tarîkatının şartları, zikir âdâbı, râbıtanın keyfiyet ve meşrûiyeti, istimdâd ve istiânenin câiz oluşu, Peygamber ve velîlerle tevessülün caiz oluşunun delilleriyle açıklanması, inâbe ve intisab şeklinin açıklanması, meşâyihten zikir dersi alma, biat ve musâfaha, kadınlardan biat alma, kadınlara ve avama zikir dersi verme, müridlere teveccüh, cehrî ve hafî zikir, cemiyet ve cematle zikir, hatme ve halka, zikirde sayı belirtilme, kapıların kapatılıp dersli olmayanların hatmeye alınmaması, zikir ve hatme sırasında gözlerin kapatılması, zikir, tehlîl ve Peygamber (sav.)'e salât-ü selâmda sesin yükseltilmesi, kazâ borcu olanın nâfilelerle meşgul olması, bunun caiz oluşunun açıklanması, delilleri, hikmetleri, meşrûiyeti, hatme âdâb ve erkânı, akabindeki dua gibi konuları ihtivâ etmektedir.

Çok geniş bir sahadaki kaynaklara atıflarda bulunan müellifin yararlandığı eserler arasında Buhârî ve Müslim'in sahîhleri yanında Kütüb-i Tis'a içerisindeki Tirmizî, Ebu Dâvud, İbn Mâce ve Nesâî'nin Sünen'i İmam Mâlik'in *Muvatta*'ı gibi muteber hadis kitapları da kullanılmıştır. Bunların yanında Suyûtî'nin *Câmiu's-sagîr*'i, Taberânî'nin *Mûcemü'l-evsat*, Münâvî'nin *Feyzü'l-kadîr*, Beyhakî'nin *Şuabü'l-îmân* adlı eseri onun hadis kaynakları arasındadır. Diğer sahalarda yararlandığı kaynaklar da şöyledir:

Fıkhî Kaynaklar: İbn Âbidin'in *Dürrü'l-Muhtâr*, Ömer Ziyâeddin Dağıstânî'nin *Fetevâ-yı Ömeriyye*,

7 Yusuf Şevki Yavuz, "Ferşad Efendi", 413-414.

Tefsir ve Kelâmî kaynaklar: İbn Kesir'in Tefsir'i, Zemahşerî'nin *Keşşâf*'ı, Fahreddin Râzî'nin *Besâir mukaddimesi*, Seyyid Şerîf Cürcânî'nin *Mevâkıf Şerhi*, İmam Hamevî'nin *Nefehâtü'l-kurb*'u;

Peygamber Efendimizin ahvâlinden bahseden şiirsel metinler: Busîrî'nin *Kasîde-i Bürde*'si, Kadı Iyâz'ın *Şifâ*'ı, Abdurrahmân Câmî'nin *Rubâiyyât Şerhi*, Allâme Fâsî'nin *Delâil Şerhi*, Abdulganî en-Nablusî'nin *Tâciyye Şerhi*;

Tasavvuf ve tarîkat âdâbından bahseden: Gazzâlî'nin *İhyâ*'ı, Ebû Nuaym'ın *Hilyetü'l-evliyâ*, İmam Rabbânî'nin *Mektûbât*'ı, İbrahim Hakkı'nın *Mârifetnâme*'si, Muhammed Said Hâdimî'nin *Risâle-i Nakşibendiye*'si, Gümüşhânevî'nin *Câmiu'l-Usûl*'ü.

Eserini tarîkat müntesiplerine yol göstermek için kaleme alan müellifimiz, konularını da onlara göre seçmiş, onları aklen ve rûhen yetiştirmeyi amaçlamıştır. Fâtiha ve İhlâs okuyup sevabının meşâyihin ruhlarına hediye etmek, ruhlardan istimdat gibi hususları Ehl-i Sünnet inanç esaslarına göre açıklamakta zaman zaman diğer mezhep görüşlerine de yer vererek tenkit etmekten çekinmemektedir. Eserde tasavvufî bahislerin tamamen sünnet temelli olarak açıklandığı görülmektedir. Bey'at ve musâfaha, teveccüh, cehri zikrin caiz olduğu, gece namazları, kadınlarla biatleşme buna örnek olarak verilebilir.

Risâlenin son bölümünde tarîkata ve tarîkat müntesiplerini yapılan tenkitlere karşı hadis ve fıkıh kitapları temel alınarak savunma yapılmaktadır. O'na göre, hatmelerde sayı tahsisi önemli bir unsurdur. Tarîkata intisabı olmayanların hatmeye alınmaması gerekir. Hatm-i hâcegân esnasında kapı ve pencerelerin kapatılması, gözlerin yumulması lüzumludur.

B- *Hediyyetü'z-zâkirîn hüccetü's-sâlikîn*

Âriflerin kalplerini sırların madeni yapan, beşerî ârıza ve kederlerden arındırarak onları güzelliklerle donatan Allah'a hamd olsun. Salât ve selâm Efendimiz Muhammed (sav.)'e olsun ki o, Allah'ın hayrette bırakan âyetleri ile ulyâ ve süflâyı aydınlatmıştır.

Onun âyetlerinin mûcizeleri ile kitap dillerde okunmuş, haberler tevâtüren gelmiştir. Âline, çocuklarına, eşlerine, zürriyetine, ona yardım etmek için hicret eden, hicretinde ona yardımcı olan âshâbına da selâm olsun. Onlar ne güzel muhâcir, ne güzel ensârdır.

Nakşibendiye'nin şartları; ehl-i sünnet ve'l-cemaât îtikâdına uygun doğru îtikad, tevbe-i sâdıka, sünnet-i seniyye'ye ittibâ, şerîate muhalif bid'atlerden uzak durmak, ruhsatı terk edip azîmetle amel etmek, haksızlıklara karşı koymak, hak sahiplerinden helâllik istemek, kaçırılan ibadetleri kazâ etmek, Allahü Taâlâ'yı sıkça zikretmeyi iş edinmektir ki iman edip onun yoluna tâbi olan herkes, onu bütün esmâ ve sıfât-ı aliyye'yi câmî olan "zât ismi" ile kalpte zikr-i hafî, letâif, nefy u isbât ile sonra da dil ile tehlil (kelime-i tevhîd getirme) ile memurdur.[8]

8 Lâ ilâhe ile ifâde edilen nefy=olumsuzlama, illallâh ile ifade edilen isbât=olumlama (çev.)

Zikir âdâbı

Bu tarîkata mensup olanların zikir âdâbına gelince ki bunlar zikrin şartları durumundadır, sayıları yirmidir.

Bunlardan on dördü âdâb, ikisi vird ve râbıta dolayısıyla *"te'sîrât"* ve *"vâridât"*ın bilinmesi, dördü de ilâhî bablardır.

İlki abdestli, bedenî kıyafeti ve bulunduğu yer temiz olacak şekilde tam bir taharettir. İkincisi tenhâ bir yerde kıbleye yönelmektir. Üçüncüsü namazdakinin aksine sağ kabasının üstüne dayanıp sağ ayağını sol dizinin altından çıkararak oturmasıdır. Dördüncüsü bütün mâsiyet, edebe aykırı davranış ve gafletlerden beş, on beş ya da yirmi beş kez *"estağfirullah"* diyerek istiğfâr etmektir. Beşincisi bir fâtiha, üç ihlas okuyup sevabını Efendimiz Hz. Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellemin, Nakşibendiye-i Hâlidiyye tarîkat-ı aliyyesi silsilesinin ruhlarına hediye etmektir. (*Allahü Taâla yüce sırlarını takdîs buyursun*)

Altıncısı bu zatların ruhlarından istimdâd etmektir. Yedincisi dişleri ve dudakları birbirlerine kenetleyerek, dil üst damakta, uykuda olduğu gibi nefes alıp vererek gözleri sımsıkı olmasa da kapatmaktır.

Sekizincisi *"râbıta-i mevttir"*. Bu o an kendisine ölüm gelmiş, bu dünyadaki son nefesi imiş gibi ölüm ve ahvâlini, kabri, sorguyu, hesâbı, kıyameti ve onun korkularını düşünmeyi ifâde eder.

Dokuzuncusu mürşidi ve hocası olması bakımından *"râbıta-i mürşittir"*. Bu ona "lillâh" ve "fillâh" tam muhabbeti ifade eder.

Onuncusu *"râbıta-i huzûr"*dur. Bu da Allahü Taâlâ'nın mekân, yön ve sûretten münezzeh olarak kemâl-i heybet ve azametiyle seni ve bütün âlemi ihâta eden, bilen olduğunu tefekkür etmeyi ifade eder.

On birincisi, *"vukûf-u kalbî"*dir. Bu hayal gözüyle kalb-i sanavberî'ye yönelmesi, onu Allah'tan başkasından arındırmayı ifâde eder.

On ikincisi *"vukûf-u zikrî"*dir. Bu lafza-i Celâli-ki lafzatu'llâhı kastediyorum- ve onun kalbe nakşedilmesini tahayyül etmeyi ifade eder.

On üçüncüsü, *"vukûf-u adedî"*dir. Bu, yaptığın zikrin sayısını tutmayı ifade eder.

On dördüncüsü her yüzün başında Allahü Taâlâ'dan başkasından gelen "havâtır" galebe çaldığında *"ilâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî"* demektir.

On beşincisi zikrin tesirini anlamak yani vird bittikten sonra zikir sayesinde kalbe gelen "ilâhî vâridâtı" ve "letâifi" beklemektir.

On altıncısı râbıtanın tesirini anlamak, yani râbıta sayesinde kalpte "ilâhî vâridât"ı, "füyûzât"ı ve "letâif"i beklemektir.

On yedincisi şerîattir. Bu Allahü Taâlâ'ya ulaştıran dört ilâhî kapının ilkidir. Yani şerîati bilmek, Cennete girmek, Cehennem'den kurtulmak için ona tabi olmaktır.

On sekizincisi tarîkattır. Bu îman ve kalbin tezkiyesini tamamlamak için Allahü Taâlâ'ya ulaştıran ilâhî kapıların ikincisidir.

On dokuzuncusu hakîkattır. Bu insanın kemâle erdirilmesi ve "ıyân" (ayniyet) kesbetmesi için Allahü Taâlâ'ya ulaştıran ilâhî kapıların üçüncüsüdür.

Yirmincisi Allahü Taâlâ'ya ulaştıran ilâhî kapılar birbirine bağlıdır, biri diğerine aykırı değildir. Zira bâtın olmadan zâhirin faydası yoktur, zâhir olmadan da bâtın kabul görmez. Çünkü *"ameller niyetlere göredir"*[9] denilmiştir. Amel olmadan da niyetin faydası yoktur. Çünkü niyet onun şartıdır.

Mesela adam namaza niyet edip de kılmazsa bunu namazdan bir parça sayamazsın, aynı şekilde İmam Şârânî'nin *"Dürr ü Yâkût"* kitabında belirttiği gibi niyet olmadan da namaz geçerli olmaz.

Tam Tahâret-Tahâret-i Kâmile

Tahâret-i kâmileye gelince; zikri yüceltmek (tâzîm) ve namazdaki gibi düşmanlara karşı silah olması içindir. Zira Allahü Taâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah çok tevbe edenleri ve temizlenenleri sever"*[10] ve yine o: *"Elbiseni temizle"*,[11] *"Arınmış olan Rabbinin adını anıp namaz kılan felah bulmuştur"*[12] buyuruyor. Peygamber *aleyhisselâtü ve's-selâm* da *"Elinizden geldiğince temizlenin, İslâm temizlik üzerine kurulmuştur, Cennete ancak temiz olanlar girecektir"* buyuruyor. Ve yine o; *"Allah temizdir, temizliği sever, avlularınızı temiz tutun"*[13]-bir rivâyette Yahûdilere benzemeyin ilâvesini yapmıştır-[14] *"Temizlik imanın yarısıdır"*[15]; *"Uykudaki temiz kişi oruç tutup namaz kılan kişi gibidir"* , *"Ağızlarınıza güzel koku verin, ağızlarınız Kur'an'ın yoludur"*[16]; *"Ağızlarınızı kürdanla temizleyiniz, Allah da sizi arıtsın, onlar koruyucu ve yazıcı iki meleğin meskenidir"*, Hz. Ali radıyellahu anh'dan *"Ağızlarınız Kur'ân'ın yollarıdır, onlara misvakla güzel koku verin"*[17], *"Bu vücutları temizleyin Allah da sizi arıtsın"*, *"Kul abdest aldığında bu ağacın yaprağının döküldüğü gibi günahları dökülür."*

Tenhâ Bir Yerde Kıbleye yönelmek

Allah'ı anmayı tâzim, meşgûliyeti bırakmak, huzûrda bulunmayı istemek, her şeyi terk edip kendini Hakk'a vermek (ferağ), riyâdan uzak durmak amacıyladır. Zira Allahü Taâlâ şöyle buyuruyor: *"Bulunduğunuz yerde yüzlerinizi ona doğru çevirin."*[18] Peygamber sallallâhü aleyhi ve's-selâm da *"Meclislerin en hayırlısı kıbleye yönelinen meclistir."*[19] Allahü Taâlâ *"Rabbini nefsinde an"*[20] buyuruyor. Peygamber

9 Buhârî, Bed'ü'l-Vahy, 1; Ebu Davud, Talak, 11; Tirmizî, Fedâilü'l-cihâd, 16; Nesâî, Tahâret, 60.

10 2 Bakara/222.

11 74 Müddessir/4

12 87 A'lâ/14.

13 Tirmizî, Edeb, 41.

14 Bezzâr, *Müsned,* 3, 320; Sa'd b. Ebî Vakkâs, *Müsned,* 1, 71; Ebû Ya'lâ, *Müsned,* 2, 121. (Hadislerin takhricinde el-Mektebetü'l-Elfiyye li Sünneti'n-Nebeviyye, CD, 1, 0'dan yararlanılmıştır)

15 Müslim, Tahare, 1; A. b. Hanbel, IV, 260, V, 342-344.

16 Firdevs bi Me'sûri'l-hitâb, 2, 461.

17 İbn Mâce, 291, (6080); İ. Canan, s. 531.

18 2 Bakara/144.

19 Bu lafızlarla bulunmamakla beraber benzer bir hadis için Heysemî, *Mecmau'z-zevâid,* 2, 251.

20 7 Âraf/205.

aleyhisselâm da *"Gizlilik aleniyetten efdaldir, örnek almak isteyen için ise aleniyet gizlilikten iyidir"*[21] buyuruyor. Kudsî hadis de *"Kulum beni nefsinde andığında ben de onu nefsimde anarım"* buyuruluyor.[22] Allah'ın Rasûlü sallallahü aleyhi ve's-sellem "safların arasındaki Kâfirlerle tek başınıza konuşun" ve yine Hz. Ali *kerremellahu vecheye "Yalnız iken Allah'ı zikretmeye devam etmelisin"* buyuruyor. *Câmiu'l-Usûl*'de de böyle geçmektedir.

Namazdakinin aksine diz çökerek oturmak

Namazdakinin aksine diz çökerek oturmaya gelince bu ashâba tâbî olma ve bedenin dinlenmesi içindir. Çünkü ashâb, Peygamber sallallâhü aleyhi ve's-sellemin yanında bu şekilde otururdu. Ashaba tâbî olmak da sünnettir. Bu oturuş tevazuya en yakın oturuştur, hisleri de kalpte daha iyi canlandırır.

İstiğfâr

İstiğfâra gelince günahların kirinden temizlenmek içindir. Zira günahlar rehberimizin Rabbı Hak Taâlâ hazretlerinin huzûruna varılmasına engel kalplerin üzerinde bir örtü bir perdedir. Allahü Taâlâ'nın şu buyruklarından dolayı (bu) istiğfâr her âsiye farzdır: *"Ey iman edenler gönülden tevbe ederek Allah'a dönün;"*[23] *"İnananlar! Hep birlikte Allah'a tevbe edin";*[24] *"Ben tevbe edeni bağışlarım";*[25] *"Rabbinizden bağışlanma dileyin derim";*[26] *"Allah çokça tevbe edenleri sever."*[27]

Peygamber sallallâhü aleyhi ve's-sellem şöyle buyuruyor; *"Günahtan tevbe eden hiç günahı olmayan gibidir";*[28] *"Allah'ın kulunun tevbesinden duyduğu sevinç birinizin çölde kaybettiği devesini karşısına çıkınca duyduğu sevinçten daha büyüktür"; "İstiğfârı bırakmayana her darlıktan bir çıkış yolu, her sıkıntıdan bir rahatlık yaratır, ummadığı yerden onu rızıklandırır";*[29] *"Üç grup iblisin ve askerlerinin şerrinden korunmuştur: Gece gündüz Allah'ı çok zikredenler, seher vakitleri istiğfâr edenler, Allah korkusundan ağlayanlar."*[30] İstiğfârın fazileti hakkındaki âyetler, hadisler çok fazla ve meşhurdur.

Fatiha ve İhlâs Okumak

Fatiha ve İhlâs okuyup sevabını silsile ervâhına hediye etmeye gelince; vesîle edinmek, onlardan istimdâd etmek, onlara yakınlaşmak ve ilişki kurmak içindir. De-

21 Benzer lafızlardaki başka bir rivâyet için bk. İbn Ebî Âsım, *Kitâbü'z-zühd*, 1, 311.

22 Buhârî, Tevhid 50; Müslim, Zikr, 2, (2675); Tirmizi, Daavât, 142, (3598).

23 66 Tahrim/8.

24 24 Nûr/31.

25 20 Tâhâ/82.

26 71 Nûh/10.

27 2 Bakara/222.

28 *Meşârikü'l-Envâr*, s. 46; Şihâb, *Müsned*, 1, 97; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, 10, 200; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 1, 351.

29 Ebû Dâvûd, *Sünen*, 2, 85; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, 2,383.

30 Hadis bu lâfızlarla bulunamamıştır.

lîli; Allahü Taâlâ'nın peygambere gizli bir şey söyleyeceğiniz vakit; *"Ey iman edenler! Peygamber ile gizli bir şey konuşacağınız vakit bu konuşmanızdan önce bir sadaka veriniz"*[31] âyeti ve Hazret-i Peygamberin *"bana salât ü selâm okuyarak Allah'a vesîle arayınız"*[32] emridir. Kadı Iyâz da bunu rivâyet etmiştir.

"Allahım okuduğumuzun sevabını ya da sevabının bir mislini Efendimiz Muhammed aleyhisselâmın rûhuna, tarîkat-ı Nakşibendiye-i Hâlidiyye-i aliye silsilesinin ruhlarına gönder" demenin keyfiyetine gelince; bu Mûtezilenin hilâfına, şerîate uygun bir uygulamadır. Akâid ve Fıkıh kitaplarında da böyle ifâde edilmiştir. *Dür-i Muhtâr* hâşiyesinin cenâze namazı bahsinin sonunda da böyledir. Emâlî'de şöyle der:

"Delâlet ehli reddediyor olsa da duaların emsalsiz etkisi vardır"

Âlimlerimize göre, başkasının yerine hac bahsinde kişinin, namaz oruç, sadaka , hac ya da başka bir ibadet olsun amelinin sevabını başkasına tahsis edebilir. Hidâye'de de böyle söylenir. Tatarhâniye'nin Zekat'ın da da Muhît'ten naklederek şöyle yazar; *"Nafile olarak tasaddukta bulunanın bütün mü'min erkek ve kadınlar için niyet etmesi en efdalidir. Zira bu niyet onlara ulaşır, ecrinden de bir şey eksilmez."* Nebî aleyhisselâmın *"Kim on bir ihlâs okur, sevabını ölülere hediye ederse, kendisine ölüler sayısınca ecir verilir"*[33] ve *"Ölü kabrinde boğulurken yardım isteyen kişiye benzer, babasından, annesinden, çocuğundan ya da bir dostundan dua bekler, ona kavuştuğunda bu ona dünya ve içindekilerden daha değerli gelir. Allah kabirdekileri dünyadakilerin duasından-bir şekle bürünecek olsaydı rahmet ve mağfiretten- dağlar kadar nasibdâr eder."*[34] Dirilerin ölülere hediyesi onlar için istiğfâr etmek ve sadaka vermektir.

Ruhlardan İstimdâd

Bu nefsin iştihâsından ve şeytanın vesvesesinden kurtulmak içindir. Bu da şerîatte yeri olan bir uygulamadır. Zirâ Allah (cc.) şöyle buyuruyor: *"Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Rasûl de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyâdesiyle affedici ve esirgeyici bulurlardı"*[35]

İmâm-ı Âzâm rahmetullahi aleyh de şöyle buyuruyor:

"En cömert şefaatçi ve şefaatleri kabul edensin sen
Himâyene sığınan ulaşır vefana"

Rasûlüllah aleyhisselâm; *"Bazı meselelerde bocaladığınız zaman kabir ehlinden yardım isteyin"*[36] ve yine *"Birinizin bineği çölde kaçıp kurtulursa ey Allah'ın kulla-*

31 58 Mücâdele/12.

32 Hadis bu lâfızlarla bulunamamıştır.

33 Hadis bu lâfızlarla bulunamamıştır.

34 Hadis bu lâfızlarla bulunamamıştır

35 4 Nisa/64.

36 İbn Kemâl, *Şerhu'l-ehâdis el-erbaîn,* İstanbul trs., s. 62. Hadisin değerlendirmesi için bk. Zekeriyya Güler, "Vesîle ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri", *İlam Araştırma Dergisi,* c. II, sy. 1, Ocak-Haziran 1997.

rı onu tutun, ey Allah'ın kulları onu tutun diye seslensin Allah'ın yerde hazır kulları vardır, onu sizin için tutacaktır"[37] buyuruyor. Bunu İbn Mes'ûd rivâyet etmiştir.

Bir başka hadîsinde de şöyle buyuruyor: *"Biriniz bir şey kaybettiği ya da hiçbir insanın bulunmadığı bir yerde yardım istediğinde 'Ey Allah'ın kulları bana yardım edin, Ey Allah'ın kulları bana yardım edin' desin. O göremese de Allah'ın görevli kulları vardır"*. Bunu Atabe İbn Gazvân rivâyet etmiştir. Efendimizin (aleyhisselâm) rûhâniyeti feyz, nusret ve imdâd bakımından cismâniyeti gibidir. Kadı İyâz ve Hâdimî'nin *rahmetullâhi aleyh* ifâde ettiği gibi O'nun mûcizesi, velîlerin kerâmeti olarak ümmetinin velî ve sâlihlerinin rûhâniyeti de böyledir. Bu Emâlî de de şöyle ifâde edilmiştir;

"Velî'nin dünya evinde öyle kerâmetleri vardır ki onları nasîbi olanlar anlayabilir."

İmam Gazâlî, salihlerin kabirlerini ziyârete gitmenin mendûb olduğunu, bunun maârifet ve sırlarına göre ziyaretçilere faydası olacağını söyler.

İbn Hacer fetvalarında ziyâret sırasında kadın erkek ihtilâtı vb. gibi hoş olmayan durumlar ortaya çıkıyor diye kabir ziyaretini terk etmeyin, der. *ed-Dürrü'l-Muhtar*'da ibret almak, rahmet dilemek ve hayır ummak amacıyla yaşlı kadınların, salih zatların kabirlerini ziyarete ruhsat verilmiştir. Camilerde cemaate katılmalarında olduğu gibi genç kadınların ziyareti ise mekruh görülmüştür.

Gözleri Kapatmak

Gözleri kapatmaya gelince, bu nazar ve kemâl-i huşû'nun getirdiği *"havâtır"*ın önüne geçmek için yapılır. Bu da Hazret-i Peygamber aleyhisselâmın Hazret-i Ali'ye *kerremellahu veçheh* zikir metodunu öğretirken *"Ali gözlerini kapat"*[38] buyurması ile mesnûn olan bir uygulamadır.

Ancak kemâl-i huşûyu sağlamak maksadı dışında namazda gözleri kapatmak tenzîhen mekruhtur. Zihnini dağıtacak şeyler gördüğü için huşûyu sağlayamayacağından korkarak gözleri kapatmak mekruh olmaz. Ayrıca bazı âlimler de bunun evlâ olduğu, yanlış olmadığı görüşündedir. *Hilye, el-Bahr, ed-Dürrü'l-Muhtâr* ve *İbn Âbidîn*'de de böyle söylenmiştir.

Râbıta-i Mevt

Râbıta-i mevte gelince; nefse boyun eğdirip kibrinin kırılmasını sağlamak için yapılır. Hasan el-Basrî'nin risâlesinde farzlar arasında sayılmıştır. Delîli Allahü Taâlâ'nın *"Eğer sözünüzde samîmî iseniz ölümü temennî edin"*[39] buyruğu ve Peygamber aleyhisselâmın şu hadisleridir: *"Dünyada garip ya da yoldan gelip geçen biri gibi ol, kendini kabirdekilerden biri farzet"*,[40] *"Ölmeden önce ölün, hesâba çekilmeden önce kendinizi hesâbe çekin"*.[41]

37 Taberânî, *el-Mîcemu'l-kebîr*, c. X, s. 217; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, Dımeşk 1407, c. IX, s. 177. Bu ve benzer rivâyetlerin değerlendirmesi için bk. Z. Güler, agm., s. 83.

38 Hadis bu lâfızlarla bulunamamıştır.

39 2 Bakara/94.

40 Buhârî, Rikâk, 3; Tirmizî, Zühd, 25; İbn. Mâce, Zühd, 3.

41 Aclûnî, *Keşf*, II, 291; İbn Haldun, *Şifâu's-sâil*, 77.

"Ağızların tadını kaçıran ölümü çokça anın, geçim darlığı içindeyken onu anmayan bir kişi yoktur ki Allah ona bolluk ihsan etmesin, bolluk içindeyken onu anmayan bir kişi yoktur ki Allah ona darlık vermesin."[42]

"Ölümü çokça anın, onu çok anmayan bir kul yoktur ki Allah kalbini diri tutup ölümü ona kolaylaştırmasın";[43]

"Hepiniz cennete girmek istersiniz değil mi? Evet Allah'ın rasûlü, dediler, bunun üzerine *"tûl-i emel sahibi olmayın, ecelinizi gözlerinizin önüne getirin"*[44] buyurdu.

Râbıta-i Mürşid

Mürşide râbıtaya gelince; bu havâtır ve şeytânî vesveselerin önüne geçmek, seyr u sülûkun suhûletine vesîle olması içindir. Mürşid-i kâmilinin rûhâniyetiyle birlikte sûretini düşünmeyi, onu tahayyül etmeyi ve kalbiyle ondan istimdâd etmeyi ifade eder. Çünkü o, terbiye, imdâd, feyz, irşâd ve tebliğ konularında Hz. Peygamber *aleyhisselâm*ın vekîlidir. Bu, lillâh ve fillâh ona duyulan tam muhabbetin ifadesidir. Zira Peygamber aleyhisselâm bizimle Allahü Taâlâ arasında vâsıta olduğu gibi mürşid de bizimle peygamberimiz *aleyhisselâm* arasında vesîledir. Öyledir çünkü o bizi Hak yola irşâd etmiş, Allah'ı hatırlatmıştır. Bu Allahü Taâlâ'nın *"Aranızda sevgi ve merhamet var etti"*[45] âyetinden ötürü Allah için sevmek, Allah için buğz etmek vâcip olduğu için gerekli bir uygulamadır.

Beydavî, ikisinden kurtulacağını sandığı kişiye Yusuf; *"Efendi'nin yanında beni an dedi"*[46] âyeti hakkında zorlukların aşılmasında kullardan yardım istemek genelde övülmüştür, ancak peygamber makamına yakışmaz, der.

Buhârî, Enes radıyellâhu anhdan Ömer İbn Hattab'ın kuraklık çektikleri vakit Abbas İbn Abdulmuttalib ile tevessül ederek yağmur dileğinde bulunduğunu, *"Allahım! Peygamberimiz ile sana tevessül ederdik de bize yağmur verirdin, şimdi Peygamberimizin amcası ile tevessül ediyoruz, bize yağmur ver"*[47] dediğini ve yağmura kavuştuklarını rivayet eder.

Üsdü'l-Gâbe'de de aynı şekilde (Hz. Ömer zamanında) kuraklık yılındaki (câmü'r-ramâde) aşırı kuraklık esnasında Hz. Abbas ile tevessül ederek yağmur dileğinde bulunulduğunu, Allah'ın bu sayede yağmur ihsan ettiğini, bunun üzerine Hz. Ömer'in *"Vallahi bu Abbas Allah'a vesîledir ve O'nun nezdindeki yerinin göstergesidir"* dediğini, halkın da ona *"seni tebrik ediyoruz, ey Harameyn sâkîsi (yağmur getiren)"* dediğini yazar. *el-Hısnü'l-Hasîn* Allah'a, peygamberlerine, Sâlih kullarına tevessül etmenin duanın âdâbından olduğunu söyler. (Buhârî rivâyet etmiştir)[48]

42 Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 1, 498; Zehebî, *Mîzânü'l-ütidâl fî nakdi'r-ricâl*, 1, 288.

43 Aclûnî, *Keşf*, 1, 189; *Sübülü's-selâm*, 2,89.

44 Hadis bu lâfızlarla bulunamamakla birlikte emelin kısa tutulması hususunda benzer bir rivâyet için bk. *Kitâbü'z-zühd el-kebîr*, 2, 193.

45 30 Rûm/21.

46 12 Yûsuf/42.

47 Buhârî, İstiskâ, 3; Fedâilü ashâbi'n-nebî, 11; İbn Huzeyme, *Sahîh*, Beyrut 1975, c.II, ss. 337-338; Hâkim, *Müstedrek*, Beyrut 1411, c.III, s. 334.

48 bk. Buhârî, İstiskâ, 3.

Peygamber aleyhisselâm *"Din Allah için sevmek, Allah için buğz etmekten başka bir şey değildir", "İmânın en faziletlisi Allah için sevmen, Allah için buğz etmen. Dilini Allah azze ve cellenin zikri ile meşgul etmen"*[49] buyurdu.

Üstad ve mürşide karşı çıkmamak gerektiğini gösteren delillerden biri; *"Bana tabi olacaksan bana bir şey sorma"*[50] âyetidir.

Bil ki râbıta aslen Peygamber aleyhisselâma yapılsa da buna bağlı olarak Allah'ın velîlerine, meşâyih-i kâmilîne yapılmasının caiz olduğunda şüphe yoktur. Zira onlar kendilerine muhabbet, ikram ve iyilikle emr olunduğumuz Peygamber aleyhisselâmın ailesi, bağlıları, vekilleri ve vârisleridir. Hazret-i Peygamber aleyhisselâma bağlı olarak onlara salât etmek de caizdir, yine ona bağlı olarak onlara râbıta da caizdir. Bu râbıta şerîat ve tarîkat ehline göre matlûba ve kalplerin Rabbine ulaştırır.

Rabıtanın keyfiyetini bilmeyen, hakîkatine, delillerine ve alâmetine muttalî olmayan kişi dışında Allah'a peygamberine inanan, ehl-i sünnet ve'l-cemaat inancına sahip olan hiç kimsenin bunu inkâr etmesi mümkün değildir. O kişi de hakîkatine muttalî olduğunda bunu kabul eder, doğruya gelir, o vakit delillerine ve hakîkatine muttalî olmadığı için ilk inkârının dînî bir katılık olduğunun farkına varır.

Bunu inkâr eden evliyâya ve kerâmetlerine îtikadı olan biri ise bu görüşte olmuş ve bunun güzelliğini belirtmiştir; dört mezhebin imamlarından birinin sözüne inanan bir kişi ise yine açıkça ifâde ve îmâ ile bu kanaatte olmuştur.

Burada, kalbinde hastalık bulunmayanın müracaat etmesi için yerlerini vererek birkaçını sayıyorum:

Çoğu müfessirler *"Rabbinin bürhânını görmeseydi"*[51] âyetini tefsir ederken bunu rûhânîlerin tasarruf ve imdâdı ile açıklamışlardır.

Bunlardan biri îtidalden sapması, inkâr ve îtizâl/mûtezîlî oluş vasfına sahip olmasına rağmen Keşşâf sahibi Zemahşerîdir ki bunu Yakub aleyhisselâmın rûhâniyetinin zuhûru ile açıklamıştır. Yakub aleyhisselâm Yusuf aleyhisselâmın parmağını ısırarak o'na ondan (vezirin karısından) sakın demişti.

Hanefî imamlarından Kemâleddin el-Bâbertî *Meşârik Şerhi*'nde *"beni rüyasında gören hakîkaten görmüş olur."*[52] Onunla ayniyetin sağlanması için *"men raânî fekad ra'al hak"* hadisinde iki şahıs arasında olan yakaza hâlinde ittihad hâsıl olmaz.

Allâme Fâsî'nin *Delâil* şerhinde açıkladığı kendisiyle ittihadın hasıl olduğu şeyin beş aslı vardır. O bu beş aslı elde edip geçmiş kâmil ruhlarla arasındaki münasebeti sağlamlaştıran kişinin onlarla dilediği zaman bir araya gelebileceğini söyler. İmam Ubeydullah Ahrâr es-Semerkandî *"Doğrularla birlikte olun"*[53] âyetini tefsir ederken doğrularla birlikte olmaktan anlaşılanın onlarla şeklen ve mânen birlikte olmak olduğunu söyler. Yine mânevî birlikte oluşu râbıta ve huzûr ile tefsir eder ki bu ehlince bilinen bir durumdur.

49 Ebû Dâvud, *Sünen*, 4, 198; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 1, 312.

50 18 Kehf/70.

51 12 Yûsuf/24.

52 Şâşî, *Müsned*, 2, 176; *Şerhü'n-Nevevî alâ sahîh-i Müslim*, 1, 115.

53 9 Tevbe/119.

Muhakkık Allâme Şerif Cürcânî el-Hanefî de *Şerhü'l-Mevâkıf*'ın sonları ve *Şerhü'l-Metâlî* hâşiyesinin başlarında evliyânın sûretinin müridlere görünmesinin, bu sûretlerden öldükten sonra bile feyz almalarının hakîkat olduğunu ifâde eder. Allâme Mevlânâ Abdurrahman Câmî kudduse sırruh da *Rubâiyet Şerhi, Nefehât* ve *Risâletü teveccühi'l-Hâcegânî*'nda bunu açıklayanlardandır.

Yine *Risâle-i Nakşibendiyesi*'nde tarîkatı açıklayan Muhammed b. Said el-Hâdimî de bunlardandır. O şöyle der; "Zikir sırasında zâkirin kalbine tefrika, vesvese ya da kabz ârız olursa soğuk ya da sıcak su ile gusl etsin. Veya abdest alıp yalnız başına iken hâcet namazı kılsın, duadan sonra onu zikretmek için abdest alsın, Peygamber aleyhisselâmın sûretini yani rûhâniyetini tahayyül etsin, çünkü onun rûhâniyeti cismâniyeti gibidir. Yardım ve imdâdın kaynağı, hidâyet ve irşâdın doğduğu yerdir. Veya feyz ve imdâda Rasûlüllahın halîfesi, halkı terbiye ve hakka irşada o'nun vekîli olduğuna inanmak şartıyla rûhâniyeti ile birlikte şeyhinin sûretini tahayyül etsin.

Bunlardan biri de *Eşbâh* şârihi İmam el-Hamevî'dir. *Nefehâtü'l-Kurb* adlı eserinde evliyânın rûhâniyetlerinin cismâniyetlerine üstün gelmesi nedeniyle birçok sûrette göründüklerini, kendilerinden hayatta ve öldükten sonra tasarruf ve kerâmet vukû bulduğunu söyler.

İmam Tâceddin el-Hanefî, *Tâciyye* adıyla bilinen risâlesinde Allahü Taâlâ'ya varmanın yollarını sayarken üçüncü yol der, müşâhede makâmına vâsıl olup zâtî sıfatları tahakkuk ettiren şeyhe râbıtadır.

Bunlardan biri de İbn Kemâl (ra.) dir. Ruh, dünyada kınındaki kılıç, öldükten sonra ise cismânî bağlardan kurtulduğu için kınından çekilmiş kılıç gibidir.

İmam Fahreddin er-Râzî'nin *Metâlibü'l-Aliyye*'si de bunlardan biridir. O ölülerin ve kabirlerin ziyaretinden istifade edilmesini anlatıyor. Özü şudur; bedenlerden ayrılan insan ruhları bir çok yönden bedenlere bağlı ruhlardan daha üstündür. Orada bunları açıklamıştır. Ayrıntı için oraya bakılabilir.

Kâmus yazarı Fîrûzâbâdî'nin *Besâir Mukaddimesi* de sayılabilir. Şeyh Muhakkık İmam Necmüddîn Kübrâ; şeyhle kalp râbıtasının feyz almada önemli bir asıl olduğunu, kalp aynasının şeyhle kalp râbıtası olmadan parlamayacağını söyler.

Muhakkik âlimler içerisinde örnek, müteahhirîn ulemâ içinde seçkin tarîkat şârihi Abdulganî en-Nablusî'nin *Tâciyye*'de zikredilenleri ikrâr ettiği *Tâciyye Şerhi* de bunlardan biridir.

Bu tarîkatı İmam Rabbânî'den alan Abdulkerim es-Siyalkûtî de bunlardandır.

Büyük âlim İbn Âbidîn'in *ed-Dürrü'l-Muhtâr* da bunlar arasındadır. Âlim ilmiyle âmil, ârif-i billâh İbrahim Hakkı Erzurûmî'nin *Maarifetnâmesi* de bunlardandır.

İmam Rabbânî es-Seyyid Ahmed el-Farukî es-Sirhindî'nin *Mektûbât*'ı, kezâ oğlu İmam Mâsûm el-Urvetü'l-vüskâ el-Hanefî'nin *Mektûbât*'ı, Eşrefzâde Abdullah er-Rûmî'nin *Müzekkin Nüfûs*'u, Muhammed Murad el-Kâbilî el-Hanefî'nin *Risâle-i Nakşibendiyesi*'nde bu Tarîkatı-ı Aliyye-i Sıddîkiyye'nin iki aslı olduğunu söylerler. Bu iki aslın verildiği kişiye bütün hayırların verilmiş olacağını, bunlardan ilkinin sünnet ve azîmete tam bağlı kalarak, bid'at ve ruhsattan tamamen uzak durmak, Peygamber aleyhisselâma tam ittibâ olduğunu; ikincisinin şeyh-i kâmile muhabbet etmek ancak

bunun tekellüfle olmayacağını aksine mevhibe-i ilâhiye olduğunu, kullarından dilediğine vereceğini söyler.

Bu iki asılla birlikte şartlarına uygun olarak yapılan sohbet in'ikas ve insıbâ için yeterlidir, gıyaben de olsa rabıta için yeterlidir. Ondan feyz almada yaşlılar ve çocuklar, onun feyz vermesinde ölüler ve diriler eşittir.

Kunûzü'l-hakâik'de Ebû Dâvud Peygamberin *"Bana salât-ü selâm da bulunun, nerede olursanız olun yani hangi mekânda bulunursanız bulunun bana ulaşır"*[54] buyurduğunu rivâyet eder. Beydavî bunu, kudsî nefislerin bedenî alâkalardan soyutlandığı, yükselip mele-i âlâya muttasıl olduğu ve arada perde kalmadığı zaman, her şeyi olduğu gibi ya da meleklerin haber verdiği şekliyle gördüğünü söyler. Bunda kendisine sır verilenin muttalî olduğu bir sır vardır. *Mesâlik*'te de böyledir.

Muhtemelen Celâleddin er-Rûmî *Mesnevî*'sinde şöyle der;

"Men ne bâhem lutf-i Hak ez vâsıta
Ki helâk-i halk şod în râbıta"

yani yabancı vasıtalar tâliple matlûb arasında perde olur.

"Yâ meğer ebri ki kerd hûy-ı mâh
Tâ ne kerded u hicâb rûy-ı mâh
Sûreteş be nümâyeded vasf-ı lâ
Hemçû çetem ağbiyâ-u evliyâ
Ân çenân ebrî nebâşed perdebend
Perde der bâşed be mânâ sevdemend"

Bu beyitlerin anlamı, hülâsası şöyledir; Her vâsıta ve râbıta talipte matlûb arasında bir perdedir. Ancak peygamber ve velîlere yapılan rabıta böyle değildir, aksine o perdeyi yırtar, taallükât ve esbâba kaldırır.

"Ger eser-i pür cân zendebî vâsıta
Muttasıl kerd debbe pinhân râbıta
Pür zend ez cân-ı kâmil mûcizât
Pür zamîr-i cân tâlib çün hayât"

Şafiî imamlarından İmam Gazalî *İhyâ-u Ulûmiddîn*'de namazın her rüknünda kalbe gelmesi gerekenleri tafsil bâbında şöyle der: "Kalbine peygamber aleyhisselâmını ve şahsını getir. *"selâm olsun sana ey Nebî"* de, kalbin selâmının ona ulaştığını, sana daha güzeli ile karşılık vereceğine inansın, sonra kendine ve Allah'ın Sâlih kullarına selâm ver."

Muhakkık âlim Şihâbüddin b. Hacer el-Mekkî *Lubâb Şerhi*'nde teşehhüd kelimesinin anlamını açıklarken şöyle yazar:

54 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 12, 131.

"Nebî aleyhisselâma hitâb edilmiştir. Bu Allahü Taâlâ'nın namaz kılandan gafleti-ni kaldırdığına işaret olsa gerektir. Böylece onların en faziletlisi amellerine şâhid olduğu için onlarla birlikte imiş gibi olur. Böylece onun huşû ve huzurunun ziyadeleşmesine sebep olduğunu zikreder.

İbn Hacer el-Mekkî daha sonra bunu *İhyâ*'da geçen ifadelerle teyid eder. Muhaddislerin sonuncusu allâme Hâfız Celâleddin es-Suyûtî, *Tenvîru'l-Hulk*'unda Nebî aleyhisselâmın meleklerin görünmesi konusunda İbn Abbas (ra.)'dan, onun Peygamber aleyhisselâmı rüyasında gördüğü, mü'minlerin anneleri hanımlarından birinin yanına geldiğini, kendisine Peygamber aleyhisselâmın aynasını çıkardığını, aynada kendini görmeyip peygamber aleyhisselâmı gördüğünü anlatır.

Yine Velî'nin tatavvuru hakkında *Kitâbu'l-Müncelî*'de İmam Subkî'den naklen kerametlerin türleri olduğunu söyler. Yirmi ikincisi farklı tavırlarla tatavvurdur. Bu *Misâl Âlemî*'nden farklı sûretlerle ortaya çıkışı/zuhuru ile delillendirir. Bunu Allâhü Taâlâ'nın *"O tastamam kendisine insan şeklinde göründü"*[55] âyeti ile delillendirir.

Şerhu'l-Lubâb'a muvâfık olarak Şehâbeddin İbn Hacer *Şerhu'ş-Şemâil*'de aynı şekilde zikreder.

İmam Şârânî *Nefahât-ı Kudsiyesi*'nde zikir âdâbını sayarken yedincisinin kişinin şeyhini gözlerinin önünde canlandırması olduğunu söyler. Allâme es-Sefîrî el-Halebî eş-Şâfiî, Buhârî üzerine olan Şerhi'nde *"O'na yalnızlık sevdirildi"* hadîsi hakkında söyledikleri de bu mevzudadır. Şöyle demiştir: *"Şeytan Peygamberimiz(as)'in sûretinde temessül edemez, yine kâmil velînin sûretinde de temessül edemez."*[56]

Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif*'in kurb ehlinin namazı (kurb ehlinin salât-u selâmı) bâbında şöyle der: Peygamber aleyhisselâma salâtü selâm eder, o da iki kaşım arasında, kalbimde temessül eder.

Zeyneddin el-Hafvâfî (ra.) *Vasâyâ*'sında Cüneydiyye'nin sekiz şartını sayıp şerh ederken yedinci şartın *"inanarak teslim, muhabbet, ve tahkîm vasfı üzere istimdâd ederek kalbin şeyhe rabt edilmesi"* olduğunu söyler.

İmam Subkî, *Tabakâtü'l-Kübrâsı*'nda ve diğer eserlerinde de bunları ifade eder: Mâlikî imamlarından meşhur ve değerli *Muhtasar* yazarı Mâlikî fukahası için şöyle der: "Velî'nin velâyeti tahakkuk ettiği zaman rûhânî olarak sûretlere bürünebilir, kendisine sayısız sûrette görünme kudreti verilir. Bu muhal değildir. Zira farklı olan rûhânî sûretlerdir."

Allah'ı ve kudretini bilen ârif kullarda bu bilinmektedir.

Şeyh Ebu'l-Abbâs el-Mürsî *rahmetullahi aleyh* "Kablumbağa der nasıl yavrularını bakarak büyütüyorsa Şeyh de mürîdini bakarak terbiye eder, kaplumbağa karada yumurtlar, nehir kıyısına yönelir, yumurtalarına bakar, onun için nazar etmek sûretiyle (nazar-ı ilâhî) büyütür.

Atâullah el- İskenderî, *Tâcü'l-Arûs fî tezhîbi'n-nüfûs* adlı eserinde böyle yazar:

"Bunlardan biri de dînî ilimleri vâsıta olmaksızın Hay ve Bâkî olan Allah cc.'den

55 19 Meryem/17.

56 Hadis için bk. Buhârî, 1, 52; Tirmizî, *Sünen*, 4, 534.

alan Muhyiddin İbn Arabî hazretleridir. Fütuhât'ın 30. bâbında aynı şeyleri zikreder.

İmam Allâme el-Fâsî, *Delâilü'l-Hayrât Şerhi*'nin bir çok yerinde Rasûlüllah sallallahü aleyhi ve sellem *"insanların bana en yakını yani bana yakınlığa ve şefaatime en lâyık olanı bana en çok salât edendir"*[57] hadisi hakkında çünkü der; ona çok salât etmek muhabbetin büyüklüğünü gösterir, ona duyulan büyük muhabbet bağlılığı, itaati ve onunla birlikte olmayı gerektirir. Zira bir şeyi seven onu anar, seven sevdiğine itaat eder, itaat eden ise Allahü Taâlâ'nın şu âyeti gereği itaat ettiği ile beraberdir. *"Allaha ve Rasûlüne itaat edenler, işte onlar kendilerine nimet verdiğimiz kimselerle beraberdirler."*[58]

Bir kişi bu makama nâil olduğunda rûhu peygamber aleyhisselâmın ruhûna mukârenet kesbeder, aralarında tanışıklık, ülfet, râbıta ve uyum hâsıl olur.

Şeyh Abdullah es-Sâhilî, *Buğyetü's-sâlikîn*'de O'na salât etmekle kazanılan en büyük semere ve en önemli faydalardan biri der, O'nun sûret-i kerîmesinin nefiste sâbit, köklü, muttasıl bir şekilde yerleşmesidir. Bu ona salât etmeye devam ederek meydana gelen saf, samîmi muhabbetin gerçekleşmesinden sonra olur. Aralarında kurb ve safâ mahallinde ülfet hâsıl olur.

Hz. Peygamber sallallahü aleyhi ve sellem; *"Ben beni sevenlerin salâtını işitir, onları tanırım"*[59] hadîsi de buna işâret eder. Bu onların ruhlarının O'nun rûhuyla kaynaşıp muhabbet-i râbıta sağlamaları nedeniyledir.

"Ruhlar toplanmış cemaatler gibidir. (Onlardan birbirleriyle önceden tanışanlar kaynaşırlar, tanışmayanlar ayrılır giderler)"[60] Bu da O'na (aleyhisselâma) defalarca salât ettikleri, böyle olmasını gerektiren muhabbet nedeniyle salât u selâmı çoğalttıkları içindir.

Şu hadîs-i şerîf de buna örnektir. Rasûlüllah sallallahu aleyhi ve sellemle bize kendilerini sevip ikram ve iyilikte bulunmamızın emredildiği âl-i Muhammed *aleyhisselâm* kimlerdir? diye soruldu. Peygamber *aleyhisselâm*; "bana inanıp ihlaslı olan, safâ ve vefâ ehlidir" buyurdu. Bu kişilerin özellikleri nelerdir? diye sorulunca; beni sevmeyi bütün sevilenlerin sevgisine tercih etmek, kalbi beni anmakla meşgul olmak, benim huzûrumda olmayı istemektir.

Bu Allah'ı zikirden sonradır. Sonra olması ile kastedilen bu zikrin Allah'ın zikrine bağlı olmasıdır. Zira Allah'ı zikretmek ve O'nu sevmek asıldır. O'nun dışında peygamber, velî ya da melekleri sevip anmak Allahü Taâlâ'yı sevmeye ve onun emrine uymaya göre ikinci sırada gelir.

Yine kişinin *"Allahım! Bizi Peygamberimiz aleyhisselâm ile bir araya getir ki biz ona kendisini görmeden inandık"* demesi de buna örnektir.

Onunla bir araya gelip ayrılmamanın istenmesinden murad uhrevî birliktir. Bu birliktelik dünyada ruh ve basîret ile, âhirette de rûh ve beden ile, basar ve basîretle

57 Tirmizi, Salât, 357, (484).

58 4 Nisa/69.

59 Nesâi, Sehv 55.

60 Buhârî, Enbiyâ, 2; Müslim, Birr, 159; Ebu Davud, Edeb, 19.

olacaktır. Peygamber *aleyhisselâm* ile görüşmek ancak onun sevgisinin kalpte yer etmesiyle olur.

Sevgisi nefiste yer ettiğinde onun sûret-i kerîmesi basîret gözünden bir an bile uzak kalamaz. Bu hakîkî rü'yettir. Çünkü baş gözü vehimlerin getirdiği eksikliklerle beraberdir. Saf basîret görüşünde ise vehim de hayal de yoktur, bunu anla.

Sonra insanların Hazret-i Peygamber *aleyhisselâm*ın mübârek sûretini müşâhede etmenin meşreplere, sıdk ve zevk-i huzura göre dereceleri vardır. Mübarek sûretini ancak uzun tefekkür, sebat, zikir ve fikirden sonra nefsine getiren vardır, bu kişi bu insanların en zayıfıdır.

Onu uykuda bir parça görse de tam manasıyla göremez. Mübarek sûretini peygamber *aleyhisselâm* zikrettiği anlarda özellikle halvet anlarında nefsine getiren de vardır, gevşediği vakit onu kaybeder, bu kişi ilkinden daha uyanıktır. O'nu (aleyhisselâm) uykuda tam olarak görür. Uyanıkken, uykuda, yakaza hâlinde her durumda basîret gözü ile görenler de vardır. Onlar kalpleri Allah'ın zikri ile mutmain olan "Nihâyât ehli" dir ki nefisleri Firdevs cennetlerindedir. Allah'ın nîmet verdiği peygamberlere komşu olmaya hak kazanırlar. Bundan üstün mertebede olanlar da vardır. Bu mertebede onun mübarek sûretini baş gözüyle doğrudan "Cefn âlemi"nde özellikle zikir vakitlerinde görmesidir. Bu, O'na salât u selâm okumakla ruhların tam bir uyum sağlamasındandır. O'nun mübârek ruhu zâhir bedeni ile şekillenir. Böylece ona salât eden basîret görüşü basar görüşünden güçlü olmakla birlikte iki ruhun itilâf gücü veya zayıflığına göre bazen doğrudan gözüyle bazen de kalbiyle idrâk ederek ona nazar eder.

Bu, Peygamber aleyhisselâmın yakaza hâlinde iken görülmesi ile ilgili birden fazla velîden gelen haberlerin özetidir. Nitekim kitaplarda açıklanmıştır.

Her hâlukârda aslında dua eden kimse, Peygamber aleyhisselâma kavuşma isteğinde bulunmaktadır. Onunla irtibata geçtiği vakit, bir daha ona, onunla daimî vuslat, kalıcı ve kusursuz dinginlik yurdu, Cennet'e girene dek ayrılık, kesinti yoktur. Allahım, Yâ erhamerrâhimîn! Katında en değerli ismin hürmetine bize habîbin Muhammed aleyhisselâmın makâmını âsân eyle.Allâme el-Fâsî'nin (ra.) *Şerhü'd-Delâil*'inde özetle naklettiğimiz şekliyle sona erdi.

Hanbelî imamlarından büyük bilgin İmam Şemseddin İbn Kayyim, *Kitâbü'r-ruh*'ta, rûhun diyor, bedenden farklı bir durumu vardır. Ölümün bedenine bağlı olarak "Refik-i âlâ"da bulunur. Öyle ki sahibine selâm verildiğinde olduğu yerde selâmı alır.

Suyûtî'nin *Müncelî* kitabında nakledildiğine göre; İmam Hatip eş-Şirbinî'nin kıssası Mısırlı âlimler nezdinde meşhur ve mütevâtirdir. O bir günde, tek Cuma'da kırk camide hutbe îrad etmiş, Cuma kılmıştır.

Başka bir örnek Gavs-ı Âzam Abdulkâdir Gîlânî'dir. Sâlik-i fakîrin kavmin tarîkına uyabilmesi ne demektir? sorusuna "velîlerle kalbî rabıta"dır diyor. Bu râbıta sayesinde onlardan bâtınen istifade eder. Zâhiren ikrâmı gereken, onlarla râbıtası olmayan kişinin aksine zâhiren ikram etmemelerinde mahzur yoktur.

İmam Sühreverdî'nin *Avârifü'l-Maarif*'inin müridlerin şeyhleri ve başkalarına karşı riâyet edecekleri edepler bâbında nakledildiğine göre, bu imamların ve bütün

mahlûkâtın yaratıcısı olan Allah celle şânuhû *"ona ulaşmaya yollar arayın"*,[61] *"sâdıklarla beraber olun"*,[62] *"İsmail, Elyesa,'yı ve Zülkifl'i an, her biri iyilerdendi"*,[63] *"Onlar ayakta iken, otururken, yanları üzere yatarken Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler"*,[64] *"De ki; Göklerde ve yerde ne olduğuna bir bakın"*[65] buyuruyor. Bütün mezheplerin aslı, sığınağı ve senedi olan Seyyidü'l-evvelîn ve'l-âhirîn aleyhisselâm da; *"Allah'ın nîmetleri hakkında düşünün, zâtı hakkında düşünmeyin"*[66] buyuruyor. O'nun hakkında düşünmek, tasavvur ve tahayyüle götürür, o ise bunlardan ve akla gelebilecek her şeyden münezzehtir.

Zikredene bu düşünce hâkim olunca, gönlünü Allahü Taâlâ'nın nâibi ve halîfesine doğru çevirir, böylece şirkten emin olur. Bu râbıtanın faydaları cümlesindendir. Ancak zevk ve idrak ile bilinebilecek başka faydaları da vardır. Peygamber aleyhisselâm, Allah'ın nimetleri hakkında düşünün, Allah hakkında düşünmeyin, yaratıklar hakkında düşünün, yaratıcı hakkında düşünmeyin, siz bunu anlayamazsınız" buyuruyor. Şâri' celle celâlüh eserden müessire istidlâl amacıyla bize yaratıklar hakkında düşünmeyi emretmiş, onu tefekkürle idrâk edemeyeceğimiz için Allah'ın zatı hakkında düşünmemizi yasaklamıştır. Aksine O'nu idrakten aciz kalmak idrakin kendisidir. Zât'ın sırrını araştırmak şirk koşmaktır. Allahü Taâlâ'nın nimetleri, gökleri ve yeri yaratması hakkında düşünmek delillerle caiz ve teşvik edilen bir durum olduğuna göre yarattıklarının en değerlisi, nimetlerinin en şereflisi, bizi kendisiyle doğru yola ileten habîbi Muhammed aleyhisselâm ve onun halîfeleri, kemâl sahibi tâbiileri hakkında düşünmek nasıl caiz olur.

Nebi aleyhisselâm *"Abdâl"* hadîsinde *"yeryüzü onlarla ayakta kalır, onlar sâyesinde yağmur görürsünüz, onlar sayesinde yardıma nâil olursunuz,*[67] *yine peygamberleri anmak ibâdet, sâlihleri anmak günahlara kefaret, ölümü anmak sadakadır"* buyuruyor.

Anılanın sûretini kalbe getirmeden bir şeyi anmak mümkün değildir. Tahayyül zarûrîdir. *Sâlihler anıldığında rahmet iner*[68] denilmiştir. Bunun Süfyan b. Uyeyne'nin sözü olduğu söylenir. O'nun merfû bir hadîsi olduğu da söylenir.

Peygamber aleyhisselâtü ve selâm *ilim aldığınız kimseye (iclâl ve ta'zîm ile) tevazu gösterin, hadis aldığınız hocalarınıza saygı gösterin*[69] buyuruyor, yani af ve merhametle muamele edin. Yine Peygamber aleyhisselâm *"meşâyihi yüceltin, meşâyihi yüceltmek Allah'a hürmettir. Onlara saygı duymayan bizden değildir"*[70] buyu-

61 5 Mâide/35.

62 9 Tevbe/119.

63 38 Sâd/48.

64 2 Âl-i İmrân/191.

65 10 Yûnus/101.

66 Ebû Nuaym, *Hılyetu 'l-evliyâ*, 6, 67.

67 Haberin kaynakları ve değerlendirmesi için bk. M. Uysal, *age.*, s. 288.

68 Sâlikin "sâlih" hâle gelmesi amacıyla tasavvuf kitaplarında yer alan bu sözün değerlendirmesi için bk. Uysal, *age.*, s. 307.

69 Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, 3, 274; Zehebî, *Mîzânü'l-îtidâl fî nakdi'r-ricâl*, 4, 37.

70 Zehebî, *Mîzânü'l-îtidâl fî nakdi'r-ricâl*, 3, 424; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2, 22.

ruyor. (Enes ra. Rivâyet etmiştir) Yine *"Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen benden değildir"*[71] buyurmuştur. Hadis şârihleri kendisini yetiştirene saygı göstermeyen kişinin onun bereketinden mahrum olacağını, şeyhine karşı gelenin asla iflah olmayacağını söylemişlerdir. Hazret-i Peygamber aleyhisselâm *"Beş şey ibadettir; az yemek, mescitlerde oturmak, Kâbe'ye bakmak, okumadan mushafa bakmak, âlimin yüzüne bakmak"*[72] buyuruyor. Allah'ın Rasûlü söylediğinde doğru söylemiştir.

Ona olan büyük sevgi ve bağlılıklarından mütevellid bu râbıta sahabede, aynı şekilde tâbiîn ve onların ardından gelenlerde de görülür. Bunun delili olarak Hz. Ebu Bekir *radıyallahu anh*ın insânî ihtiyacını gidermek istediğinde Allah'ın Rasûlünün bulunmadığı bir yer bulamayıp bu durumu Peygamber sallallahu aleyhi ve selleme şikayet etmesi üzerine O'nun buna ruhsat vermesi; İmâm-ı Azam Ebu Hanîfe'nin (ra.) Rasûlüllah aleyhisselâmın mezarı Ravza-ı Mutahhara başında münâcâtta bulunurken;

"Duyduğumda güzel bir söz, senden
Baktığımda gördüğüm yalnız sen" demesi yeterlidir.

İmam Busîrî:

"Selem" (mevkiindeki) komşusunu hatırladığın için mi,
gözden akan yaşa kan karıştırdın."

Bir başka beyitte de:

"Evet yârin hayali gelip beni uyandırdı.
Aşkın gam ve elemi ise gönülde tad bırakmıyor."

demesi aynı hususa işaret etmektedir.

Bu Allah'ın dilediğine bahşettiği lütfudur. Ancak namazı bozmasa da gereksiz yere Allah'tan başkasını zihinden geçirmeye çalışmamalıdır. Zira namaz kılan namazda Kur'an okuduğunda onda bulunan anlamları tefekkür ve tedebbür etmelidir. Kur'ân-ı Kerîm'de Firavn ve Hâmân kıssası geçmiş ümmetlerin kıssaları, peygamberlerin kıssaları gibi kıssalar yok değildir. Bu kıssaların anlamları üzerinde düşünmek ve bu kıssaları düşünmeden okumak da namazı ifsâd etmez. Ancak onları durumlarından ders almak için tedebbür ve tefekkür ederek okumalıdır. Onların kıssalarında akıl sahipleri için bir ibret, peygamber ve Sâlih zatların kıssalarında inanan erkek ve kadınlar için rahmet vardır. Kişinin yüzüne karşı duada bulunmak mekruh olmakla birlikte bize ve Mâlikî mezheplerine göre caizdir.

Şâfii mezhebine göre ise kerahat de yoktur. Namazda Peygamber *sallallahu aley-*

71 Tirmizi, Birr 15, (1920).
72 Aclûnî, *age.*, 2, 436; Kurtubî, *Tefsîr*, 2, 160.
73 17 İsrâ/36.

hi ve sellem ve âline salât etmek, Allah'ın sâlih kullarına selâm okumak meşrû ve mesnûndur. Onun âlinin her ferdi takvâ sahibidir. Namazda böyle olunca, onun hudû, huşûuna vesîle olması, havâtır ve şeytânî vesveselerin bertaraf edilmesi için üstâdını sevip ona olan büyük muhabbetinden dolayı zikir, kıraat ve salavât-ı şerîfeler sırasında kalbinde tahayyül eden bir kişinin kâfir olduğu nasıl düşünülebilir? Bu meşrû ve makbul bir uygulamadır. Üstâdının sûretini düşünüp tahayyül etmek ve Allah'ı bırakıp onu ma'bûd edinmek kulluğu ona has kılmaya gelince bu; ehl-i kitâb kâfirlerinin bile yapmayacağı bir iştir. Dinde üstâdı olması dolayısıyla üstâdını seveni tekfîr etmek ise açık bir küfürdür. Çünkü bu ashâba hatta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e varıncaya kadar ehl-i kıble ve dini, adı geçen imamları tekfîr etmek demek olur. Haşâ sümme hâşâ. Allahım seni bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim. Senin saptırdığına hidâyet edecek, hidâyet verdiğini de saptıracak yoktur. Güç ve kuvvet ancak seninledir.

Râbıtanın haram olduğunu söyleyip yapanları tekfir edene hayret ki ne hayret! Bunu sözlük anlamından mı terim anlamından mı çıkarıyor yoksa? İndirilmiş kitaplarda mı buluyor? Allah'tan korksun Allah'ın helal kıldığını haram, haram ettiğini helâl saymaktan çekinsin, yoksa büyük hataya düşer, başkalarını da düşürür. Halkı ma'rûftan alıkoyar. Yine Allah'tan korksun da ehl-i kıbleden kimseyi tekfir etmesin yoksa bu kendisine döner. Allahü Taâlâ'nın *"Bilmediğin şeyin ardına düşme, doğrusu kulak, göz ve kalp bunların hepsi o şeyden sorumlu olur"*[73] hitâbına karşı gelmiş olur. Ve'l-hâsıl ne indirilmiş kitaplarda ne nebevî hadislerde ne de mûteber kitaplarda halkın kullandığı anlamda râbıtanın haram olduğunu serâheten ya da delâlet yoluyla ifâde eden bir ibare vardır. Aksine bunlarda açıkça delâlet yoluyla mübah ve müstahab olduğu yer alır.

Busîrî şöyle der:

> *"Hasetcilerin inkârına şaşırma; çünkü aslında onlar çok iyi bilip anladıkları hâlde bilmemezlikten gelirler.*
>
> *Göz (kamaşma veya) hastalık yüzünden güneşi (göremediğinden), hastalık sebebiyle o ağız da, suyun tadını (alamadığından) inkar eder."*

Ama kör görmese de güneş güneştir. Bazı art niyetlilerin râbıtanın haram olduğunu söyleyip yapanı tekfir etmelerine gelince; bu onların râbıtanın anlamını bilmemesinden, zikir, tarîkat ehli, şerîat erbâbı hakkındaki sû-i zannından kaynaklanmaktadır. Cehâlet, hased ve kötü niyet onları tarîkat, zikir ehli, meşâyih, mürîd, sahâbe ve tâbiin imamlarını tekfire götürmüştür. Allaha sığınırız.[74]

74 Bu görüşe sahip olan, râbıta şeyhinden zâhiren ve bâtınen ona tam muhabbet duyma anlamını alsa da bu anlamı şeyhi mâbud edinmek, müridin maksudu haline getirmektir. Bu görüş; tarîkat ve şerîat erbâbınca kabul edilen râbıta ile putları eşit gördüğü, reddedilen rabıtayı birbirinden ayıramamaktan doğar. Evet, râbıta anlamı bu olsaydı biz de onunla reddedileceğine ve küfrü gerektirdiğine hükmederdik. Ancak tarîkat âdâbından biri olan râbıta kalbi zâhiren ve bâtınen şeyhine, yakın mürşidine, onun vasıtasıyla mürşidinin mürşidine, onun vâsıtasıyla da bütün mürşidlerin mürşidi Peygamberimiz Hz. Muhammed *aleyhisselâm*a, onun vasıtasıyla da bizzat Yaratıcımıza, bize hidâyet verene

Râbıtanın bid'at olduğunu söyleyen görüşe gelince; bu görüşte olanı yalnızlıkla tehdit eden bir bid'attir. Râbıtayı puta, râbıta yapanları putperestlere benzetmek hiçbir ehl-i sünnet imamının sahip olmadığı yanlış bir görüştür.

İddiasını isbat etmek için naklî ve aklî deliller ileri sürmedeki hataları anlayana açıktır. Çünkü naklî delilleri *"Kim İslâm'dan başka bir dîne yönelirse onunki kabul edilmeyecektir",*[75] *"İnsanlardan bazısı Allah'tan başkasını Allah'a (hâşâ) eşler ve benzerler edinirler"*[76] ayetleri ve Hazret-i Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem *"İşlerin en kötüsü sonradan ihdâs edilenlerdir"*[77] hadîsidir. Bu delillerin meşrû râbıtanın haramlığına delil olmadığı açıktır. İnsaf ve akıl sahiplerine, bu delilleri ve râbıtanın anlamını araştıranlara da gizli değildir. Cenâb-ı Hak celle celâlühü *"Öyle ya (Allah'a) teslimiyet gösterenleri, o günahkârlar gibi tutar mıyız hiç?",*[78] *"Yoksa biz, iman edip de iyi işler yapanları, yeryüzünde bozgunculuk yapanlar gibi mi tutacağız?"*[79] buyuruyor.

Demek istediği şudur; Kişi *"Şeytanla da rabıta yapsa mürşid ve şeyhle yaptığı rabıta ile hâsıl olan hâsıl olabilir."* Bu söz ap açık bir hatadır. Çünkü yasaklanan şeytanla rabıta ile emredilen peygamber ve velîlerle râbıtayı bir tutmuştur. *"Şeytan sizin düşmanınızdır, onu düşman bilin"*[80] ve *"Allaha ve âhiret gününe inanan bir toplumun- babaları da olsa- Allah'a ve Rasûlüne düşman olanlarla dostluk ettiklerini göremezsin",*[81] "Sizin dostunuz ancak Allahtır, Rasûlüdür, îman edenlerdir",[82] *"Kim Allah'ı, Rasûlünü ve îmân edenleri dost edinirse (bilsin ki) üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın tarafını tutanlardır",*[83] *"Yoksa kötülük işleyenler ölümlerinde ve sağlıklarında kendilerini, inanıp iyi ameller işleyenlerle bir mi tutacağımızı sandılar?"*[84] âyetlerine muhalif olmuştur.

Şeytan ile râbıtaya girene şeytan hâkim olmuş, ona Allah'ı anmayı unutturmuştur. Böylece o *"Şeytan onları istilâ etmiş, onlara Allah'a unutturmuştur. İşte onlar şeytanın taraftarıdırlar. İyi bilin ki şeytanın taraftarları mutlaka kaybedenlerdir"*[85] âyetinin kapsamına girmiştir. Peygamberler ve velîlerle râbıta muhabbet hâsıl olan kişi ise Allah'ın tarafındakiler cümlesinden olur. Dikkat edin, Allah'ın tarafındakiler kurtulacaklardır. Çünkü onlar görüldüklerinde Allah hatırlanır. Bu delillerle onun Hak ile bâtılı birbirinden ayırt edemediği bâtıla hakîkat gözüyle baktığı ortaya çıkmış

kalbi rabdetmektir. Çünkü bütün mürîd ve Müslümanların maksudu O'na ulaşmaktır. Bu meramda söylenecek söz çoktur, fakat ârif ve insaf sahibi olana az söz yeter, inatçı cahil ise hakkı kabul etmez.

75 3 Âl-i İmrân/85.

76 2 Bakara/165.

77 Buhârî, İ'tisam 2, Edeb 70.

78 68 Kalem/35

79 38 Sâd/29.

80 35 Fâtır/6.

81 58 Mücâdele/22.

82 5 Mâide/55.

83 5 Mâide/56.

84 45 Câsiye/21.

85 58 Mücâdele/19.

oluyor. Allahü Taâlâ bize Allah için sevmeyi, Allah için buğz etmeyi emretmiş ve farz kılmıştır. Bu kişinin nefsânî şehvet ile rûhânî kuvveti birbirinden ayıramadığı anlaşılıyor. Şöyle ki; adam karısı ile girdiği ilişkiden aldığı zevki zinâ ile de alabilir. Kur'an ve zikir dinlemekle aldığı coşkuyu şarkı ve enstrüman dinleyerek de hissedebilir. Peygamber ve velîleri düşünmekle muhabbet, huzûr, ruh terbiyesi, kalb ve rûhun canlılığı gerçekleştiği gibi genç ve güzel bir kızı düşünerek cinsel arzu ve sevgi hissedebilir ki çoğunlukla da ihtilâm olur. İki şıktan biri insanı esfel-i sâfilîne götürürken diğeri a'lâ-yı illiyyîne yükseltir. Biri nefsi diriltip güçlendirirken –ki nefis kötülüğü emreder- diğeri rûh ve îmâna hayat verip güçlendirir, bu erbâb-ı fehmin mechûlü değildir. Bu itirazcı tevbe edip hatasından dönebilirdi. Belki fakat bir çok kişinin Allah'ı zikretmesine engel olmak, zikirde tarîkat ehli hakkında sû-i zanna düşürüp onları tekfîr ettirmekle insanlar için bir fitne olmuştur.

Ehl-i kıbleyi tekfîr etmek açık bir küfürdür. Yâkînden sonra şüpheye düşmekten, hidâyetten sonra dalâlete düşmekten, saptıranın zarar ve fitnesinin sıkıntısından Allah'a sığınırız. Allahım! Bizi sevginle, seni sevenlerin sevgisiyle, bizi sevgine yaklaştıracak amelin sevgisiyle besle.

Râbıta-i Huzûr

Bu Allahü Taâlâ'nın *"Allah'ın adını an ve her şeyi bırakıp yalnız O'na yönel"*[86] âyeti gereği fenâfillah mertebesinin gerçekleşmesi ve mâsivâ ile ilişkinin kesilmesi içindir. Bütün müfessirler tebettülü ihlâs, huzûr ve adı geçen mâsivâ ile ilişkiyi kesmekle tefsir etmişlerdir. Çünkü Allah celle celâlühû *"Nerede olursanız olun o sizinledir"*,[87] Kudsî hadiste de; *"Ben beni zikredenin meclisindeyim"*[88] buyuruyor. Hazret-i Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem de *"Îmânın en değerlisi bulunduğun yerde Allah'ın seninle olduğunu bilmendir"*,[89] "İhsan, onu görmesen de görüyormuş gibi kulluk etmendir, o seni görüyor",[90] *"Bir saat tefekkür bir gece namaz kılmaktan hayırlıdır."*[91] *"Bir saatlik tefekkür altmış yıllık ibâdetten hayırlıdır"* (Bunu Suyûtî, *Câmi*'de zikrediyor), *"Üç kişi onun gölgesinden başka gölge bulunmadığı günde Allah'ın gölgesindedir.....nereye yönelse Allah'ın kendisi ile olduğunu bilen adam"* buyurmaktadır. Bu râbıta Allahü Taâlâ'nın mekân yön, noksanlıklar ve sûretten münezzeh olarak; -onu görmesen de görüyormuşcasına – ki seni görüyor- kemâl, heybet, havf, azamet ve celâl ile , hâzır, basîr, her hâline muttali, senin ve bütün âlemin her şeyini bilen olduğunu tefekkür etmeyi ifâde eder.

O aklına gelen her şeyden münezzehtir. İdrâk edememeyi idrâkin tâ kendisi yapan Allah'ı tesbih ederim. Allahım! Bizi Allah'ı çokça zikredenlerden, tefekkür edenlerden, azametine hayran olanlardan, huzûr ve maarifet ehlinden eyle. Âmin.

86 73 Müzzemmil/8.

87 57 Hadîd/4.

88 İbn Hanbel, Zühd, 1, 47; 57.

89 Ebû Nuaym, *Hilyetu 'l-evliyâ*, 6, 124; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, 1, 60; Taberânî, *Mûcemü'l-evsat*, 8, 336.

90 Müslim, İman 1, (8); Nesâî, İman 6, (8, 101); Ebu Dâvud, Sünnet 17, (4695); Tirmizî, İman 4,

91 Ebû Nuaym, *age.*, 1, 209; 6, 271; 9, 242; Aclûnî, *age.*, 1, 370.

Vukûf-ı Kalbî

Dünya ile olan alâkaları ve Hak ile arada bulunan perdeleri ortadan kaldırmak amacı için yapılır. Sol göğsün iki parmak kadar altındaki sanevberi (çam kozalağı) şeklindeki kalbe hayal gözüyle bakma ve yönelmeyi, nefsini cismâniyetten soyutladıktan sonra mâsivâdan kalbi arındırmak demektir.

Cismânîler üzerinde güneşin görünmesi gibi zâhiren cismânî âlem üzerindeki herhangi bir şeye bağlı olmaksızın bütün keyfiyetlerden mücerret olarak tek başına bir nûr-ı basît tasavvur eder. Öyle ki bütün cismânî âlem bu nûr-u basîte nispetle güneş ışığındaki zerre gibidir. Basîret nazarını bu nûr-ı basîte bağlar ve başka bir şuuru kalmayacak şekilde bu nazarda müstağrak olana dek devam eder. Bu durumda Hak Taâlâ'nın nûru keyfiyet ve kemiyetsiz olarak tecellî eder.

Vukûf-ı kalbî'nin başka bir şekli de kalbine yönelip Allah'ın nazarının onu bütün yönlerden kuşattığını mülâhaza etmesi, kalbin Allahü Taâlâ'nın nazarıyla çevrilmiş bir hâle getirmesi ve buna devam etmesidir. Bu mülâhazaya devam etmekle zâtı Allah'ın nazarı altında küçülür öyle ki git gide varlığından eser kalmaz, böylece Allahü Taâlâ'nın *"O'nun zâtından başka her şey helâk olacaktır"*[92] âyetinin sırrı ortaya çıkmış olur.

İmkân dairesinden (mümkin âlemden) fânî olur, onda ve her şeyde yalnız Hak sübhânehû ve Taâlâ varlığını müşâhede eder, Allahü Taâlâ'nın *"Ancak azamet ve ikrâm sahibi rabbinin zâtı bâki kalacaktır"*[93] âyetinin sırrı ortaya çıkmış olur, Allaha vâsıl olur. Hâdimî Risâlesi'nin şerhinde de bu şekilde anlatılmaktadır. Allahü Taâlâ celle celâlüh *"kad efleha men tezekkâ"*[94] tezekkî eden yani zahiri şerîatle, bâtını mâsivadan arınan ve Rabbinin adını anıp namaz kılan saadete erecektir, buyuruyor. Allah şerîk kabul etmediği gibi *"Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmadığı gibi"*[95] buyurmasına binâen kalpteki zikir de şerîk kabul etmez. Bu yüzden zikir ve tasfiye-i kalb ederek hazırlık yapması gerekir.

Vukûf-ı Zikrî

Gafleti def etmek, huzûru celb etmek maksadıyla zikirle ülfet ve ünsiyet sağlamak için yapılır. Lâfza-i Celâl'in nûr kalemi ile kalbe işlendiğini ya da dilediği şekilde kastedileni- bu benzeri olmayan Zât'tır- düşünerek kalpte zikrin akışını tahayyül etmeyi ifade eder. Çünkü Allahü Taâlâ *"Beni zikrediniz ki ben de sizi zikredeyim"*,[96] *"Kalpleri Allah'ı anmak hususunda katılaşmış olanlara yazıklar olsun"*[97] *"Allah'ı anmak elbette büyük bir ibâdettir"*,[98] *"Rabbinin adını an, mutlak ihlas ile O'na yönel"*[99] yani her şeyden ilişkini keserek büyük bir azimle, O'ndan çekinme konusunda âzamî kararla O'na yönel.

92 28 Kasas/88.
93 55 Rahmân/27.
94 87 A'lâ/14.
95 33 Ahzâb/4.
96 2 Bakara/152.
97 39 Zümer/22.
98 29 Ankebut/45.
99 73 Müzzemmil/8.

Râzî de böyle tefsir etmiştir. Hadîs-i Kudsî'de; *"Ben beni zikredenin meclisindeyim"*[100] ve *"Kulum beni nefsinde andığı vakit ben de nefsimde anarım"*[101] buyuruluyor.

Vukûf-ı Adedî

Zikrin sayısını ayırt etmek içindir ki yaptığın zikrin sayısını hatırlamayı ifâde eder. Bu mesnûn bir uygulamadır, çünkü Hazret-i Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Muaz b. Cebel'e "Muaz" her gün ne kadar zikrediyorsun? On bin kez mi zikrediyorsun? Sana daha kolay gelecek, on binden daha değerli kelimeler öğreteyim mi? buyurmuştur.

Peygamber aleyhisselâm tesbih çekiyordu. O, tesbih ne güzel zikir âletidir, buyurmuştur. Önünde tesbih çektiği çekirdek ve taşlar bulunan bir kadının yanına geldi, ona bunu yasaklamadı, ancak onun için daha kolay ve değerli olanı gösterdi. Fukaha tesbih kullanmaya cevaz vermiştir. *Bahr, Hazâin* ve *Hilye*'de de bu böyledir. *Misbah*'ta tesbih, *dizilmiş boncuklar*dır diyor. Hz. Peygamber aleyhisselâm günde yüz kere *"sübhânellahi ve bihamdihî"* diyen kişinin günahları denizin köpüğü gibi olsa bile yok olur, buyurmuştur.[102] Zikirde sayı tutmanın caiz oluşu ve fazîleti hakkında da bir çok hadis ve delil mevcuttur.

"İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî"; İlâhî maksadım sensin rızan matlubumdur. Maksadım sensin sözüne gelince; havâtırın galebe çalması, Allah'ın gayrısıyle (mâsivâ) niyetin dağılması durumunda kişi kalbiyle ya da diliyle manayı düşünerek niyeti tashih ve kararı saflaştırmak için söyler. Allahü Taâlâ; *"Artık her kim, rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın"*[103] buyuruyor. Amellerde rızayı taleb etmek meşrudur.

Allahım! Bizi her durum ve bütün işlerde sevdiğin ve razı olduğun söz, amel, fiil ve niyete muvaffak eyle yâ erhamerrâhimîn. Bizden, anne babamızdan ve meşâyihimizden razı ol, onları da bizden râzı et yâ ekrame'l-ekremîn.

Vird bittikten sonra zikir ve râbıta sayesinde zikir anında tecellî, envâr ve sekînet hâlinde kalplere gelen vâridât ve füyûzât-ı ilâhiye'yi beklemek basîret, yakaza, ünsiyet ve şükrünü îfâ etmek içindir. Buna bir çoklarınca eş anlamlı olduğu için "Murâkabe" adı verilir. Allahu Taâlâ *"Rabbinin nimetine (ihsanına) gelince, onu minnet ve şükranla an"*[104] buyuruyor. Peygamberimiz aleyhisselâm da *"Allah nimetinin izini kulunun üzerinde görmeyi sever"*[105] buyurmuştur. Bu Allahu Taâlâ'nın beni muvaffak kıldığı, âdâbın delilleriyle açıklanması bölümünün sonudur.

Tarîkat-ı aliyyenin meşâyihinden icâzet almadan sadece risâledeki âdâbı hakkında bilgi sahibi olarak tarîkatla iştigal etmekten kaçınmalıdır, aksi takdirde bu kişi çaresiz bir hastalığa yakalanır.

100 Müslim, Zikir, 6.
101 Buhârî, Tevhid 50; Müslim, Zikr 2, (2675); Tirmizi, Daavât 142.
102 Buhârî, *age.*, 6, 2749; Müslim, *Sahîh*, 1, 351; 4, 2072.
103 18 Kehf/110.
104 93 Duhâ/11.
105 Ahmed, *Müsned*, 4, 438. Tayâlîsî, *Müsned*, 1, 299.

Nefsin tahrîkinden, şeytanın vesvesesinden Allah'a sığınırız. Allah hidâyet eder, başarıya ulaştırır. O bize yeter, ne güzel dosttur o. Başta da sonda da hamd O'na mahsustur. Salâtu selâm şân ve kemâline yakışacak şekilde yaratılmışların en hayırlısı Efendimiz Muhammed *aleyhisselâm* ve âlinedir.

Allah'ın tevfik ve inâyetiyle meşâyihe inâbe ve intisab, onlardan zikir dersi alma, uhuvvet, bey'at, musâfaha, kadınların bey'atı, onlara ve avama zikir dersi verme, meşâyihin müridlere teveccühü, dille cehrî ve kalpten hafî zikir, zikir, hatme, cemiyet ve cemaatle halka, zikir ve hatmede sayı tahsîsi, hatme sırasında kapıları kapatıp derslilerden başkasını hatmeye almama, hatme ve zikirde gözleri kapama, zikir ve Peygamber aleyhisselâma salât, tehlilde sesi yükseltme, nâfilelerle iştigali, bunların delillerini sırlarını, meşrûiyetini açıklamaya başlayalım.

İnâbe'nin ya dönüş, yani küfürden imana veya ma'siyet ve muhalefetten taate, Allah'ın emirlerine uymaya veyahut gafletten Allah'ı anmaya dönüş, -bu Allah'ın *"Rabbinize dönün,(enîbû) ona teslim olun (eslimû)"*[106] buyruğu gereği farz olan bir emirdir- ya da müracaat yani Allahü Taâlâ'ya inâbenin ve mesnûn olan vecih üzere zikrin keyfiyetini, umûr-ı dînî öğrenmek için mükelleflerini ilim sâhibi meşâyihe dönmesi anlamına geldiğini bil. Bu da Peygamber aleyhisselâmın *"İlim talebi her Müslümana farzdır"*[107] buyruğu gereği mükelleflere farz olan, şerîatte yeri olan bir uygulamadır. Halkın meşâyihten *"inâbe almak"* ve yine başkasına değil onlara *"inâbe etmek"* deyişi bu anlamdadır.

Meşâyihe intisaba gelince; bu da Peygamber aleyhisselâmın *"Benden sonrakilerin, Ebu Bekir'in, Ömer'in izinden gidin, Ammar'ı rehber edinin, Ümm-i Abd'in yani Abdullah İbn Mes'ûd'un ahdine sarılın."*[108] *"Âlimler peygamberlerin vârisleridir"*;[109] *"Âlimlere tabi olun, zira onlar dünyanın kandilleri, âhiretin ışıklarıdır"* buyurmaları nedeniyle meşrû bir uygulamadır. Çünkü intisâb, hidâyet yoluna sülûk edip sırât-ı mustakîme götürene iktidâ ve ittiba' anlamındadır. Kadîm örfe göre meşâyihe ve başkalarına nisbet edilmesi Muhammed aleyhisselâma inanıp ona tâbi olana Muhammedî denilmesi gibidir. Kalbi zikirde Ebu Bekir Sıdık *radıyallahu anh*ın mesleğine iktidâ edene Sıddıkî, Şâh-ı Nakşibendî gibi zikirde Bâtınî bir müctehidin mesleğine tâbi olana Nakşibendî denir. Aynı şekilde ahkâm ve ameller konusunda Ebu Hanîfe'ye tâbi' olana Hanefî denir. Selefin ıstılah ve örfünde böyle vârid olmuştur. Nisbet isnad anlamına da gelir. İsnâd dindendir, çünkü müçtehidlerin dayanağı isnadadır. Senedi olmayanın kaynağı belli değildir (Lâkittir). Abdullah b. Mübârek; *"isnâd olmasaydı dileyen dilediğini söylerdi, vâsıta ve vesîleler olmalıdır"* der. Vâsıta olmazsa söylendiği gibi gider, maksatların hükmü vâsıta ve vesîlelere aittir.

Zikri meşâyihten öğrenmek mesnûn bir uygulamadır, meşâyihin başkalarına öğretmesi de öyle. Nebî *aleyhisselâm* kalbî zikri Hazret-i Ebu Bekir Sıddık radıyellahu

106 39 Zümer/54.

107 Ebû Nuaym, *Hilyetu 'l-evliyâ*, 10, 200; Münâvî,*Feyzü'l-kadîr*, 1, 542; Taberânî, *Mîcemü'l-evsat*, 4, 245.

108 Hâkim, *Müstedrek ale's-Sahîhayn*, 3, 79, 80; Tirmizî, *age.*, 5, 672.

109 Ebu Davud, İlm 1, (3641); Tirmizi, İlm 19, (2683); İbnu Mace, Mukaddime 17, (223).

anh'a, cehrî zikri de Hazret-i Ali *kerremallahu vecheye* öğretmiştir. Onlar da bunu diğer sahabi ve tabiilere öğretmiştir.

İbn Asâkir şöyle diyor:

> *"Hadis en yüce ilimdir*
> *Onun da en şereflisi âlî hadislerdir.*
> *Sen ricâlin ağızları gibi ilmi gerçekleştiren bir şey görmezsin*
> *Ey uyanık kişi ona düşkün ol,*
> *Bıkmadan onu ricâlden al.*
> *Onu çaresiz dertle yalan yanlış yazılmış atacağın sayfalardan alma"*

Ahmed, Taberânî ve diğerleri Peygamber *aleyhisselâmın* ashâbına cemaat hâlinde ve tek tek telkinde bulunduğunu rivâyet ediyor. Onların tek tek telkinine örnek olarak Yusuf Kûrânî ve başkaları sahih bir senedle Ali İbn Ebî Tâlib'in *kerremallahu vecheh*, Peygamber aleyhisselâmdan bana *"Bana Allah'a giden en yakın yolu, Allah'ın kullarına en kolay ve O'nun katında en değerli olanını göster"* isteğinde bulunduğunu Hazret-i Peygamber aleyhisselâmın *"Ali halvette ve celvette Allahü Teâlâ'yı zikretmeye devam etmelisin"*[110] dediğini, Hazret-i Ali'nin nasıl zikredeyim dediğini, Peygamber aleyhisselâmın; *"gözlerini kapat ve benim üç kez söyleyeceğimi dinle, sonra ben dinlerken sen üç kez tekrar et"* buyurduğunu , aleyhisselâtü vesselâmın *"Ali dinlerken gözlerini kapatıp sesini yükseltip üç kez Lâ ilâhe illallah* dediğini, sonra da Peygamber aleyhisselâmın *"Benim ve benden önceki peygamberlerin söylediği en değerli söz Lâ ilâhe illallahdır" "Yeryüzünde Allah, Allah denilmeyeceği zamana dek kıyamet kopmayacaktır"*[111] buyurduğunu rivâyet ediyor. Bunu Müslim ve Ahmed b. Hanbel Hazret-i Enes'ten rivâyet etmiştir. Aynı şekilde Hazret-i Ebu Bekir gibi başka kişilere de öğretmiştir.

Onlara cemaat hâlinde telkin etmesine gelince Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*'inde Şeddad İbn Evs (ra.)'den bir rivâyette yer vermiştir.

"Hz. Peygamber aleyhisselâmın yanında idik. Peygamberimiz ehl-i kitâbı ya da şerîatin esrârını henüz öğrenmemiş olanları kastederek *içinizde yabancı var mı* diye sordu. Hayır, Allah'ın Rasûlü dedik, kapının kapatılmasını emretti ve ellerinizi kaldırın, *Lâ ilâhe illallah* deyin buyurdu. Ellerimizi bir müddet kaldırdık ve *Lâ ilâhe illallah* dedik, sonra Rasûlüllah aleyhisselâm ellerini indirdi, biz de indirdik, elhamdülillah, *Allahım! Sen beni bu kelime ile gönderdin, bana onu emrettin, bana onunla cenneti vaad ettin, elbetteki sen vaadinden dönmezsin* buyurdu. Sonra *sevinin Allah azze ve celle sizi bağışladı* dedi.[112] Münzirî bunun isnâdının hasen olduğunu söylemiştir. Farzları öğrenmek ve ehline öğretmek farzdır, vacipleri öğretmek vâcibtir, sünnetleri öğretmek sünnettir. Peygamberimiz; *"âlimin bildiği hâlde susması, cahilin*

110 Bulunamadı.

111 İbn Mâce, Edeb, 53; Tirmizî, Deavât, 6.

112 Ahmed, *Müsned*, 4, 124; Hâkim, *Müstedrek ale's-Sahîhayn*, 1, 679; Dârekutnî, *Sünen*, 3, 174; *Fethü'l-Bârî*, 4, 136.

bilmediği hâlde konuşması doğru olmaz"[113] buyurdu. İlmi ehlinden öğrenmelidir. Allahu Taâlâ: *"bilmiyorsanız zikir ehline sorun"*[114] buyuruyor. Bunu Taberânî *Evsat*'da Câbir (ra.)dan rivâyet etmiştir. Peygamberimiz; *"İlim talebi her müslümana farzdır"*[115] ve *"ilim tahsil ediniz, sekînet ilmini ve vakarı öğreniniz. İlim aldığınız kimseye tevazu gösteriniz"*,[116] *"Kur'an öğrendiğiniz gibi yakîn ilmini de tanıyıncaya kadar öğreniniz çünkü ben onu da öğrendim"* buyuruyor. Allah'ın Peygamberi doğru söylemiştir. Bu zamanda ilmi vâsıtasız Allah'tan ya da Peygamber aleyhisselâmdan öğrenip almak mümkün değildir. Allah kulları arasındaki âdetini böyle icrâ etmiştir.

Uhuvvet ve Kardeş Edinmek

"Mü'minler ancak kardeştir",[117] *"O'nun nîmeti sayesinde kardeşler oldunuz"*[118] âyetleri ve Hazret-i Peygamberin *"Allah için ikişer kardeş edinin"* buyurması nedeniyledir. Peygamber *aleyhisselâm* Selmân-ı Fârisî ile Ebu'd-Derdâ'yı kardeş yapmıştır. Yine Muhacir ile Ensarı ve ashâbı birbiriyle iki kez kardeş yapmıştır. Bu kardeşlik umûmî kardeşliğin üstünde husûsî bir kardeşliktir. Hazret-i Peygamber *aleyhisselâm*ın kardeşleri çoğaltın, buyruğu gereği tek bir şeyhe mensup müridlerin kardeşliği de böyledir.

Bey'at

Mübâyaa anlamındadır. Bu da mukavele ve muahede anlamındadır, bütün şer'î muamelelerde geçerlidir. Vâcipleri ve sünnetleri yerine getirmek, münkerâtı ve bid'atleri terk etmek konusunda biat etmek de meşrûdur. Zira peygamber aleyhisselâm bunu erkek ve kadın ashabı ile defalarca yapmıştır. Allah onlardan razı olmuş ve onlara rızasını *"Allah mü'minlerden ağaç altında sana biat ederlerken razı olmuştur"*[119] ve *"Sana biat edenler Allah'a biat etmişlerdir"*[120] âyetleri ile bildirmişlerdir. Allah peygamber aleyhisselâmı kendisine, ashâbı da peygamber *aleyhisselâm*a vekil ve halîfe yapmıştır. Onlardan sonrakiler de ehl-i sünnet ve'l-cemaat'ten olup Allah'a iman eden hiç kimse inkâra düşmeden kıyamet gününe kadar tevârüs etmişlerdir. Aynı şekilde biz de farzları ve vâcipleri yerine getirmek, zulmü bertaraf etmek, hak sahiplerine haklarını vermek, sünnete tam olarak uyup bid'atlerden ve bid'atçilerden tamamen uzak durarak azîmetlere sarılmak, ruhsatları terk etmek ve emredilen zikre bıkmadan devam etmek hususunda Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem* ümmetine biat ediyoruz.

Sonra bil ki biat edilenler üç gruptur; Peygamberler, vâris şeyhler ve selâtîn (pa-

113 Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, 7, 165; Taberânî, *Mûcemü'l-evsat*, 5, 298.

114 16 Nahl/43.

115 Taberânî, *Mûcemü'l-evsat*, 4, 245; Bezzâr, *Müsned*, (1-3), 1, 172; Şihâb, *Müsned*, 1, 135.

116 Taberânî, *Mûcemü'l-evsat*, 6, 200; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, 1, 129; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, 1, 65.

117 49 Hucurât/10.

118 3 Âl-i İmrân/103.

119 48 Fetih/18.

120 48 Fetih/10.

dişahlar). Bu üç grup da biat edilen hakîkatta Allahü Taâlâdır. Bu üçü bu tâbiilerin biatinde Allahü Taâlâ'nın şahidleridir. Bu üçünün şartları vardır bunları; Allah'ın emrini yerine getirmek cümlesi özetler. Bağlıların da yapması gerekenler vardır. Bunları da kendilerine emredilenlere tâbi olmak cümlesi özetler.

Musâfaha

Bey'atte ve diğer zamanlarda musafaha sünnettir. Çünkü Hazret-i peygamber aleyhisselâm bunu ashâbı ile bey'atte ve diğer zamanlarda yapmıştır. *"Allah'ın eli onların eli üzerindedir"*[121] âyeti buna delildir. Hz. Peygamber aleyhisselâm *"Musâfaha edin, musâfaha kin ve düşmanlığı alır, götürür"*,[122] Hz. İbrahim ilk kucaklaşan kişidir. Bu secdelerden önce biri diğerine, secde ederdi. İslâm musafahayı getirmiştir. *"İki Müslüman karşılaşıp musafaha ettikleri, Allah'a hamd ettikleri, O'ndan bağışlanma diledikleri vakit Allah onları bağışlar"*[123] ve *"İki Müslüman karşılaşıp biri arkadaşına selâm verince Allah'ın daha çok sevdiği, arkadaşına daha güler yüzlü olandır. Musâfaha ettikleri vakit Allah üzerlerine, başlayana doksan, musâfaha edilene on olmak üzere yüz rahmet indirir"*[124] buyuruyor. Ayrılırken de musâfahada bulunmak sahâbenin âdetiydi.

Kadınlarla biatleşmek ve onlara zikir dersi vermek

Bu şartlarına ve âdâbına riâyet edildiği takdirde meşrû ve mesnûndur. Zira Allahu Taâlâ *"Ey Nebi, mü'min kadınlar Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmayacaklarına dair sana biat etmek üzere geldiklerinde..."*[125] buyuruyor.

Onlarla biatleşmenin nasıl olacağı tefsir ve hadis kitaplarında zikredilmiştir. Ebu's-Suud tefsirinde o gün Hz. Peygamberin onlardan nasıl biat aldığında ihtilaf edildiğini söylüyor. Peygamber aleyhisselâmın erkeklerden biat almayı bitirince yanında, ondan biraz aşağıda Hz. Ömer'in sofada oturduğu, Hz. Peygamber aleyhisselâmın onlara biatı şart koştuğu , Hz. Ömer'in onlarla musâfaha ettiği, bir başka rivâyette Aleyhisseâtü ve's-selâmın bir kadına sofada durmasını emrettiği, kadının onlarla bey'atleştiği rivayet edilir. Bir su kabı istediği, elini buna soktuğu, sonra kadınların ellerini soktukları söylenmektedir. Önlerinde serili bir bez olduğu hâlde onlardan biat aldığı da söylenmiştir. En açık ve meşhur olan Hz. Aişe (ra.)'nin söylediğidir; "Vallahi Rasûlüllah aleyhisselâm Allah'ın emrettiği şeklin dışında kadınlardan biat almamıştır. Rusûlüllahın eli hiçbir kadın eline değmemiştir. O onlardan biat alırken *"sizinle sözle biat akdi yaptım"* derdi. Peygamber aleyhisselâm mü'min kadınlar hicret ettiklerinde Allah'ın emrettiği şekilde onları denerdi, bunu sözleri ile ikrar ettikleri zaman da onlara gidin ben sizlerle biat akdi yaptım demişti.

121 48 Fetih/10.
122 Mâlik, *Muvattâ*, 2, 908.
123 Ebû Dâvut, *Sünen*, 4, 354; Ebû Yâ'lâ, *Müsned*, 3, 234; Beyhakî, Şuabü'l-îmân, 6, 471.
124 *Nevâdirü'l-usûl fî ehâdîsü'r-rasûl*, 3, 12.
125 60 Mümtehine/12.

Keşşâf Tefsiri'nde Rasûlüllah aleyhisselâm'ın Mekke'nin Fethi gününde erkeklerden biat almayı bitirince Safâ'da iken kadınlardan biat almaya başladığı aktarılır. Hz. Ömer onun biraz aşağısındaydı. O'nun emriyle onlarla biatleşiyor, ona vekâleten onlara tebliğde bulunuyordu. Biat akdinin nasıl yapıldığına dair O'nun bir su kabı istediği, elini buna daldırdığı sonra kadınların ellerini daldırdığı söylenir. Yine elinde kumaş parçası olduğu hâlde onlarla musâfaha ettiği söylenir. Hz. Ömer'in onun yerine kadınlarla musafaha ettiği de söylenmiştir. Bazıları da hakîkate daha muvafık olarak Hz. Aişe (r. Anhümâ)'nin gösterdiği gibi biatin sadece sözle yapılmış olduğudur, demiştir.

Rasûlüllah sallallahu aleyhi ve sellem; *"Ben kadınlarla musafaha etmem ancak Allah'ın onlardan kabul ettiği biati kabul ederim, ben kadınlarla musafaha etmem, benim yüz kişiye hitabım, tek bir kadına hitabım gibidir"*[126] buyuruyor. O kadınlarla musafaha etmezdi. Bunu Ahmed b. Hanbel, İbn Ammar'dan rivayet etmiştir. Münâvî *Câmi' Şerhi*'nde *"Elini onlardan birinin eline sürmez sadece sözle biat akdi yapardı"* diyor. Irâkî de ma'ruf olan budur, demektedir. Taberânî, Ma'kıl ibn Yesar'dan *Münâvî*'nin de belirttiği gibi Bey'at-ı Rıdvân'da elbise altından kadınlarla musâfaha ettiğini rivâyet eder. Bu ismetinden dolayı Hz. Peygamber aleyhisselâma mahsustur. Başkasının fitneden emin olunamayacağı için yabancı bir kadınla musafaha etmesi kesinlikle caiz olmaz. Münâvî'nin *Câmi' Şerhi*'nde de böyle anlatılmaktadır. Râzî Tefsiri'nde anlatıldığına göre, Aleyhisselâtü ve's-selâm onlarla önlerinde bir yaygı olduğu hâlde biat akdi yapıyordu. Onlara biat etmelerini şart koşuyor, Hz. Ömer onlarla musafaha ediyordu da denilmiştir ki bunu söyleyen Kelbîdir. Biatin sözle yapıldığı, Hz. Peygamberin bir su kabı istediği buna ellerini daldırdığı, sonra da kadınların ellerini soktukları, Rasûlüllah *aleyhisselâm*ın elinin kadın eline hiç değmediği de söylenmiştir.

Onlara zikir dersi vermeye gelince bu emrin namaz, zekat, oruç ve diğerleri gibi *"Ey iman edenler Allah'ı çokca zikredin"*[127] âyetiyle erkek ve kadın bütün mü'minleri kapsamasından dolayı meşrûdur. Allahu Taâlâ onların hakkında *"Müslime erkek ve kadınlar, inanan erkek ve kadınlar"* âyetinin sonunda *"Allahı çokça anan erkek ve kadınlar"*[128] buyurmaktadır. Rasûlüllah *sallallahu aleyhi ve sellem "Mü'min kadınlar, tesbîh, tehlîl ve takdîs ediniz. Gâfil olmayınız ki rahmeti kaçırmayasınız, parmaklarınızla akitleşiniz çünkü onlar mes'uldür, sorguya çekileceklerdir."*[129]

Avama Zikir Dersi Vermek

"Ey iman edenler Allah'ı çokça anın, onu sabah akşam tesbîh edin"[130] ve *"Allah'ı anmak hususunda kalpleri katılaşmış olanlara yazıklar olsun"*[131] âyetlerinde-

126 İbn Saad, *Tabakât*, VIII, 5; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, cüz. XXVIII, 80; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, VIII, 138-139.

127 33 Ahzâb/41.

128 33 Ahzâb/35.

129 Taberânî, *Mûcemü'l-evsat*, 5, 183; Ahmed, *Müsned*, 6, 370; Ebû Nuaym, *Hılyetu 'l-evliyâ*, 2, 68.

130 33 Ahzâb/41.

131 39 Zümer/22.

ki hitâbın umûmîliğinden dolayı meşrûdur. Ulemâ ve meşâyihe düşen onlara dinlerinin emrini öğretmektir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ten olan erkek-kadın hiçbir mü'min bilgiden mahrum edilemez, zira Cenâb-ı Hakk'ın *"Gerçekten indirdiğimiz belgeleri ve doğru yolu Kitap'ta insanlara açıkladıktan sonra gizleyen kimseler var ya, onlara hem Allah lânet eder, hem lânetçiler lânet eder"*[132] âyetiyle bu konuda tehdit vârid olmuştur.

Hz. Peygamber aleyhisselâm *"İlmi ehlinden gizleyene denizdeki balık, gökteki kuşa varıncaya kadar her şey lânet eder"*,[133] *"Kendisine bir bilgi sorulup ta gizleyene ateşten bir gem vurulur"*[134] ve *"Ehlini hikmetten mahrum etmeyin, onlara haksızlık etmiş olursunuz, onu ehli olmayana- yani ona inanmayanlara vermeyin, hikmete haksızlık etmiş olursunuz."* İbn Hacer'in Zevâcir'inde böyle anlatılır.

Hz. Peygamber aleyhisselâm *"Allah kendisine farz olanı-ya da iki farzı öğrenen ya da bunlarla amel eden yahut onlarla amel edecek kişilere öğreten kişiye rahmetle muamele eder"*, *"Allah'ı kullarına sevdirin, Allah'da sizi sevsin"*[135] ve "Ebu Said radıyallahu anh rivâyetinde; *"Ben öyle insanlar tanıyorum ki Peygamber ve şehid olmadıkları hâlde kıyamet günü peygamberler ve şehidler onların mevkilerine gıbta ederler, onlar Allah'ı sevip O'nu yarattıklarına sevdirirler, onlara Allah'a taati emrederler, Allah'a taat ettiklerinde Allah onları sever."* Çok zikirde bulunmak muhabbetullâhı getirir. Zikir ma'rûftur. Bilindiği üzere ma'rûfu emretmek, tek kişi de olsa vâcibtir. Allahu Taâlâ *"De ki; işte bu benim yolumdur, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz (Kör bir saplantı içerisinde değiliz)."*[136]

Teveccüh

Meşâyihin müridlere teveccühü de mesnûn bir uygulamadır. Kemâl, tarîkat ehli ve hakîkat erbâbına mahsustur, ehline faydası meşhûddur. Zira Hazret-i Peygamber aleyhisselâm; *"Âlimlerle oturup kalkın, zâhimûhüm bi rakbikûm, Allah göğün yağmuruyla yeri dirilttiği gibi hikmet nuru ile ölü kalpleri diriltir"*,[137] *"Allah benim kalbime ne koyduysa ben onu Ebu Bekir'in kalbine aktardım"*,[138] *"Açlık perhizi yapıp tefekkür edenleri görürseniz onlara yaklaşın, hikmet onlarla yaşar"*,[139] *"Âlimlerle oturup kalkmak ibâdettir"*, *"Her şeyin bir mâdeni (aslının bulunduğu yer) vardır, takvânın madeni de ârîflerin kalpleridir"*,[140] *"Allah'ın dünya ehlinden kapları vardır, rabbinizin kalpleri Sâlih kullarının kalpleridir, bu kalpler içinde en çok sevdi-*

132 2 Bakara/159

133 Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, 4, 541; Dârimî, *Sünen*, 1, 110.

134 Hâkim, *Müstedrek ale's-Sahîhayn*, 1, 182; Dâvud, *Sünen*, 3, 321; İbn Mâce, *Sünen*, 1,97.

135 Taberânî, *Mûcemü'l-kebîr*, 8, 90; Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, 3, 371.

136 12 Yûsuf/108

137 Mâlik, *Muvattâ*, 2, 1002; (Peygamberimiz bu sözleri Lokman aleyhisselâmın vasiyeti olarak nakletmektedir bk. Taberânî, *Mûcemü'l-kebîr*, 8, 199)

138 Aclunî, *age.*, 2, 565; *Menârü'l-münîf*, 1, 115.

139 İ. Canan, nr. 7204

140 Zehebî, *Mîzânü'l-itidâl*, 7, 121.

ği en yumuşak ve rakîk olanıdır", "En iyi arkadaşınız kendisini görmenin size Allah'ı hatırlattığı, konuşmasının bilginizi artırdığı, amelinin size âhireti hatırlattığı arkadaşınızdır"[141] buyuruyor.

Hz. Ömer (ra.), Enes İbn Mâlik (ra.)'in yanına oturdu, değerinin büyüklüğüne rağmen şöyle dedi; Enes, sen Rasûlüllah aleyhisselâmın hizmetindeydin, O'nun ev halkından idin, Allah size münafıkların durumunu bildirdi, Nitekim Allahu Taâlâ; *"Kalplerinde hastalık olanlar, yoksa Allah'ın kendilerine besledikleri kinlerini ortaya çıkarmayacağını mı sandılar?"*[142] buyuruyor. Enes ne dersin? Benim kalbimde nifak belirtisi görebiliyor musun?. Bunun üzerine Enes, Hz. Ömer'in münâfıklıktan bu kadar korkmasına ağladı, Enes'in kalbinde nifak gördüğü için ağladığını zannederek Hz. Ömer'de onunla birlikte ağladı, sonra Enes, *ağlama Ömer, ben senin münafıklıktan bu kadar korkmana, bundan emin olmamana ağladım* dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer, Enes; *"Nifaktan emin olan münâfıklardır. Allah'ın mekrinden ancak hüsran içindeki kavim emin olur"*[143] dedi. Malumdur ki bu şirk nifâkı değil riyâ nifakıdır. *Fetevâ-yı Ömeriye*'de de böyledir. Bu olayın Allah'ın Rasûlünün sır arkadaşı Huzeyfe İbn Yeman ile olduğu da söylenir.

Zikir

Zikir; mutlak olarak gizli olsun, dille açıktan olsun ya da kalpten olsun ittifakla meşrûdur. İhtilâf efdaliyyet ve evveliyyet meselesindedir. Bu da duruma ve kişiye göre değişir. Cehrî zikrin müstehâb olduğuna hükmeden, zikrin gizli yapılmasına hükmeden hadisler mevcuttur. İmam Nevevî bunları kişinin riyâdan endişe ettiği ya da namaz kılanların veya uyuyanların rahatsız olacağı durumlarda hafî zikir yapmanın, bunun dışında cehrin efdal olduğu şeklinde te'lif etmiştir. Çünkü bunda eylem daha fazladır, dinleyenlere de faydası olur, zâkirin kalbini uyandırır, zikre karşı isteğini derleyip toparlar, uykuyu vesâireyi savar. Önde gelen imamlar ve büyük fukahâ bunda ittifak etmişlerdir.

İbn Âbidîn, *Dürri'l-Muhtâr Hâşiyesi*'nde, İmam Suyûtî *Risâletü'l-fikr fi'l-cehri bi'z-zikr, Risâletü'l-ecvibe ani'l-mesâili'l mie, el-Fetevâ'l-Hayriyye* ve diğerlerinde bu şekilde naklederler. Hz. Peygamber aleyhisselâtü ve's-selâm *"Gizlilik aleniyetten efdaldir, aleniyet ise kendisine uyulmasını isteyen için efdaldir"*[144] buyurmaktadır. (İbn Ömer (ra.) rivâyet etmiştir)

Cemiyet ve Camaatle Zikir, Hatme ve Halka

Bunlar da Allahü Taâlâ'nın *"Sabah akşam rablerinin rızâsını dileyerek ona yalvaranlarla beraber sen de sabret"*[145] buyruğu ile meşrû ve mesnûndur.

141 Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 7, 57; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, 10, 226.

142 47 Muhammed/29.

143 7 Arâf/99.

144 Benzer lâfızlardaki başka bir rivâyet için bk. İbn Ebî Âsım, *Kitâbü'z-zühd*, 1, 311.

145 18 Kehf/28.

Ebu Davud, Beyhakî ve diğerleri Ebu Saîd el-Hudrî (ra.)'den şöyle rivâyet ediyorlar; "Ebu Saîd diyor ki; Bir grup fakir muhâcir arasında oturuyordum, vücutlarının çıplak kalan kısımlarını birbirlerinin arkasına saklanarak örtüyorlardı. (Bunlar Suffe ehli idi)

İçlerinde giysisi arkadaşının giysisinden az olanlar vardı, görünmemek için arkadaşlarının arkasında oturuyorlardı. Peygamber aleyhisselâm gelip başımızda dikildiğinde birisi bize Kur'ân okuyordu. (Geldiğinin farkında değildik, bir de baktık ki başımızda duruyor.) Rasûlüllah aleyhisselâm ayakta durunca okuyan sustu, Hz. Peygamber aleyhisselâm bize selâm verdi, sonra *"Ne yapıyordunuz?"* dedi. Biz *"Allah'ın kitabını dinliyorduk"* dedik. O, *"Ümmetimden kendileriyle birlikte sabretmemin emredildiği kişiler çıkaran Allah'a hamdolsun"* buyurdu. (Yani fakir, Allah katında mukarreb bir zümre çıkardı ki Allah bana *"Sabah akşam Rablerinin rızâsını dileyerek O'na yalvaranlarla beraber sen de sabret."*[146] buyurarak kendileriyle birlikte sabretmemi emretti.) Râvi diyor ki; Peygamber aleyhisselâm kendisini bizimle bir tutarak aramıza oturdu, (yani rabbine karşı tevazu göstererek, bizim bulunduğumuz durumu arzu ederek kendisini mecliste bize eşit ve muâdil tuttu.) sonra eliyle şöyle yaptı (yani eliyle halka şeklinde oturun diye işâret etti) ve halka oldular (yani O'nun çevresinde halka şeklinde oturdular, Peygamber aleyhisselâm her birinin yüzünü görmesiyle yüzleri ortaya çıktı.

Hz. Peygamber, *"Müjdeler olsun ey fakir muhâcirler, Kıyamet günü tastamam bir nurla zenginlerden yarım gün önce –ki bu beş yüz yıldır- Cennete gireceksiniz"*[147] buyurdu. Cennete zenginlerden önce girerler, çünkü zenginler hesap için Arasat'ta beklerler, kendilerine servetin nereden kazanıldığı, nasıl harcandığı sorulur. Fakirlerden murâd; sabreden sâlih kullardır. Zenginlerden murâd ise; şükredip servetlerinin hakkını yerine getirenlerdir. *Mişkâtü'l-Mesâbih* ve şerhinde bu şekilde nakledilmektedir.

Rasûlüllah aleyhisselâm Hatîb ve Deylemî'nin İbn Abbas'tan rivâyetlerine göre; *"Müjdeler olsun size Suffeliler! Ümmetimden kim içinde bulunduğu durumdan hoşnut olarak sizin bulunduğunuz vasıfta kalırsa kıyamet gününde benim yoldaşım olacaktır"* buyurmuştur.

Yine o, *"Zikir için bir araya gelen hiçbir topluluk yoktur ki melekler onları çevrelemesin, rahmet onları kuşatmasın"*,[148] *"Yalnız Allah'ın rızasını dileyerek Allah Azze ve Celle'yi anmak üzere bir araya gelmiş hiçbir topluluk yoktur ki onlara gökten bir münâdî, bağışlanmış olarak kalkın, günahlarınız iyiliğe çevrildi diye seslenmesin"*, *"Zikir ehli Allah'ı zikretmeye otururlar, dağlar kadar günahları da olsa üzerlerinde hiçbir şey kalmamış olarak kalkarlar."* (Ahmed b. Hanbel, Zühd'de Sâbit el-Benânî'den rivâyet etmiştir)[149] *"Cennet bahçelerine rastladığınız zaman istifade edin"*; Ey

146 18 Kehf/28.

147 Ebû Dâvud, *Sünen*, 3, 323; Ebu'l-Haccâc, *Tehzîbü'l-kemâl*, 22, 477.

148 Ebû Dâvud, *Sünen*, 2, 71.

149 *Ebâdîsü'l-muhtâr*, 7/ 235; Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 1, 401.

Allah'ın Rasûlü, *Cennet bahçeleri nedir,* dediler. *Zikir halkalarıdır,* buyurdu.[150] *"Allah'ın gezici melekleri vardır, zikir halkalarını ararlar, buldukları vakit onları çevrelerler, Allah onları rahmetimle kaplayın buyurur, onlar kendileriyle oturup kalkanın şakî olmayacağı meclis arkadaşlarıdır"* (Bezzâr, Enes'ten rivâyet etmiştir)[151]

Sahîhayn ve diğerlerinde yer aldığı üzere, "Allah'ın yollarda dolaşan melekleri vardır, zikir ehlini ararlar, Allah'ı zikreden bir topluluk bulduklarında birbirlerine seslenirler; "Gelin aradığınız burada" onları kanatları ile dünya semâsına kadar çevrelerler, dağıldıklarında semâya çıkarlar..."[152] buyuruyor.

Hatmeler, zikir ve salât'ta sayı tahsîsine gelince, bu da meşrûdur, zirâ Hz. Peygamber *aleyhisselâm* Muâz İbn Cebel'e, Muâz, her gün ne kadar zikrediyorsun? on bin kez mi? *"Bana günde yüz defa salât u selâmda bulunanın Allah yüz ihtiyâcını görür. Bunlardan yetmişi âhireti için, otuzu da dünya içindir",*[153] *"Günde bin defa Kul hüvallahu ehad sûresini okuyan nefsini Allah azze ve celle'den satın almıştır"*[154] buyuruyor.

Âdâb bahsinde zikir ve tesbihte sayının meşrûluğu hakkında bir çok hadis geçmişti. Namazın rekatları, rukû ve secde tesbihleri, namaz sonrası tesbîh, tahmîd ve tekbirler bunu teyid eder.

Nakşibendî ileri gelenlerinin hatmesinde kapıların ve pencerelerin kapatılmasına gelince bu, bakanların onları hudûr, hudû ve huşû'dan alıkoymamaları ve havâtırı engellemek içindir. Bu Ahmed İbn Hanbel'in *Müsned*'inde Şeddad İbn Evs'ten hasen bir isnad ile rivâyet ettiğine göre mesnûn bir uygulamadır. "Hz. Peygamber aleyhisselâmın yanında idik. Aleyhissalâtü vesselâm ehl-i kitâbı ya da henüz şerîatin esrârına muttali olmayanları kastederek içinizde yabancı var mı? buyurdu. Biz, *"Hayır ey Allah'ın Rasûlü dedik, bunun üzerine kapının kapatılmasını emretti."* Bu hadis zikrin ta'lîmi bahsinde geçmişti.

Sahîh-i Buhârî'de Kâbe ve mescidlerin kapılarının kapatılması bâbında geçtiğine göre Hz. Peygamber aleyhisselâm, Bilal, Üsâme ve Osman İbn Talhâ Kâbe'ye girmişler sonra kapıyı kapatmışlardır. İbn Ömer, Bilal'e sordum, orada namaz kıldığını söyledi, demiştir.

Yine Buhârî'de Kâbe'nin kapatılması bâbında Sâlim (ra.)'dan, o da babasından rivâyetinde der ki; *"Rasûlullâh sallallahu aleyhi ve sellem, Üsâme İbn Zeyd, Bilâl ve Osman İbn Talha Kâbe'ye girdiler, kapıyı arkalarından kapattılar, açtıklarında ilk giren ben oldum, Bilal ile karşılaştım, ona Rasûlüllâh aleyhisselâm namaz kıldı mı diye sordum, evet, sağdaki iki sütun arasında dedi."*[155] Bu bir çok ibâdette rağbet gören bir uygulamadır. Bu duyuları kalp üzerinde daha iyi yoğunlaştırır, hudûr'da daha etkilidir. Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre kişinin yüzüne doğru, uyuyanın

150 Tirmizî, Deavât, 82; İbn Hanbel, III, 150.

151 Müslim, Zikr, 39, (2700); Tirmizi, Daavât, 7, (3375).

152 Buhâri, Daavât, 66, Müslim, Zikr 25, (2689); Tirmizi, Daavât 140, (3595).

153 Beyhakî, *Şuabü'l-îmân,* 3, 111.

154 Bu lâfızlarla tespit edilemedi.

155 Buhârî, *age.,* 2, 579; Müslim, *age.,* 2, 967.

ve konuşanın arkasında namaza durmak mekrûh olduğu gibi bu tarîkat-ı aliyyeye intisâbı olmayanların katılımıyla hatme de mekruhtur. Kapıları açık bırakmak ta böyledir ki bu öncekilerin âdâbı arasındadır.

Bu tarîkata intisâbı olmayanların hatmeye alınmamasına gelince; bu, hatmenin bu tarîkat-ı aliyye ehline mahsus ve meşrût bir uygulama olmasıdır, hiçbirimizin onların tarîkatini, edeplerini değiştirmeye, onları başkalaştırmaya hakkı yoktur, zira amelin ancak ilimle yararı olur. Eğitimsiz, ruhsatsız hatmeye dahil olmanın yararı yoktur. Çünkü herkes istifâde etmek için onunla meşgul olmaya, onu zikretmeye gayret eder, diğer tarîkat hatmelerinin aksine başkasının duymayacağı bir gizlilik içinde kendi kendine okur. Yine bu kişiyi hatmeye almanın onlar için de faydası yoktur, aksine âdâba riâyet etmemelerinden ötürü bu kişiye ve kendilerine zararlıdır. Bu kişi bu tarîkati kabul edip ona girerek ibâdet ve kurbet murâd eden biri ise öncelikle intisâb etmesi ve ehlinden eğitim alması gerekir, eğer muradı zâkirleri hafîfe almak, alay etmek ise küfürdür, her hâlükârda onu ve kendilerini korumak için alınmaması evlâdır.

Zikir ve hatmede gözü kapatmak ise mesnûndur, âdâb bahsinde açıklaması geçmişti, oraya müracaat edilsin.

Namazları müteâkiben ya da başka vakitlerde zikir, tehlîl, kıraat ve Hz. Peygamber aleyhisselâma salât u selâm ederken cehrî zikir yapmayı münferid olsun cemaatle olsun fukahâ mutlak olarak caiz görmüştür. Bazıları cehrî ve hafî zikir bâbında geçtiği üzere efdal olduğunu söylemişlerdir.

Beyhakî, Câbir (ra.)'dan bir adamın zikir esnâsında sesini yükselttiği, bunu duyan bir adamın *"şu adam sesini kısa ya"* dediği, bunun üzerine Rasûlüllâh (s.)'in *"Bırak onu o çok içli biridir"*[156] buyurduğu rivâyetine yer verir. Yine Beyhakî, Zeyd İbn Eslem'den şu rivâyeti aktarır: "Karanlık bir gece Rasûlüllah aleyhisselâm ile birlikte gittim. Mescidde sesini yükselten bir adama rastladı. Ben Yâ Rasûlüllah, bu riyâkâr birisi olsa gerek dedim. Aleyhisselâtü ve's-selâm, *hayır ama o çok içli biridir*, buyurdu. İmam Nevevî, Ezkâr'da ulemânın namazdan sonra zikrin müstehab olduğunda icmâ ettiklerini söylüyor. Bu konuda, zikrin bir çok türleri hakkında çok sayıda hadis geçmiştir. Sahîh-i Müslim ve Sahîh-i Buhârî'de İbn Abbas radıyallahu anhümâdan rivâyet edildiğine göre İbn Abbas, Rasûlüllah aleyhisselâmın namazının bittiğini tekbirden anlıyordum-Müslim rivâyetinde anlıyorduk- diyor. Yine Sahîhayn'da namaz bahsi, namazdan sonra zikir bâbında İbn Abbas'tan gelen bir rivâyete göre halk farzı bitirip gidince yüksek sesle zikir yapmak, Rasûlüllah *aleyhisselâm* zamanında mevcut olan bir uygulamaydı. İbn Abbas, ben cemaat ayrılıp onu duyduğum zaman bunu anlıyordum" diyor. Nevevî, hadis ve içeriğinde Rasûlüllah *aleyhisselâm*ın adı geçen başka metinler okuyan kişinin O'na salâtu selâmda sesini yükseltmesinin müstehab olduğunu söyler.

İmam Hâfız Ebu Bekir el-Hatîb el-Bağdâdî ve başkaları Hz. Peygamber aleyhisselâma salâtu selâm ederken sesi yükseltmeyi ifâde etmişlerdir. Bizden ve diğer cemaatlerden âlimlerde yüksek sesle salât okumanın müstahab olduğunu belirtmişlerdir. Özet olarak sona erdi.

156 Ahmed, *Müsned*, 4, 337.

el-Mevridü'l-Asb'de Rasûlüllâh aleyhisselâmın *"Kim bana dünyada yüksek sesle salât okursa yüksek semâlarda melekler ona salât okuyacaklardır."* ve *"Bana salât okuyup bunu yüksek sesle yapana taş, çamur, yaş, kuru ne varsa şâhid olur."* *Nüzhet*'de de bu şekilde geçer. Allahu Taâlâ'nın *"Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin Bilesiniz ki o haddi aşanları sevmez"*[157] âyeti mûtad olana ve şerîate göre emredilen sınırı aşarak muhâl olanı istemek ve aslı olmayan bir dua îcâd etmek gibi gayr-i meşrû duâ hakkında vârid olmuştur. Bu âyetin tefsirinde râcih olan da budur. İ'tidâ (haddi aşmak) duâyı yüksek sesle yapmaktır, zikri değil denmiştir. İmam Suyûtî *Risâletü'l-Fikr*'de, İbn Âbidîn, *ed-Dürrü'l-Muhtâr* hâşiyesinde bu şekilde tahkîk etmişlerdir.

Tecvid, kıraat, ahlâk, şemâil ve tasavvuf kitapları hakkında bilgisi olmayanlar beş vakit namazın ardından münferiden ya da cemaatle yüksek sesle tehlîl ve Hz. Peygamber aleyhisselâma salât okumanın niteliğine itiraz edip, Lâilâhe illallah'daki lâmı'n, Allahümme salli'deki Allahümme'nin "lâm"ının bir elif miktarından fazla uzatılması caiz değildir derler.

Ve alâ âli Muhammed'de "âli"nin hemzesinde ve "alâ" kelimesinin kendisinden sonrakinden kat' edilerek okunması da böyledir. Bu itiraz kıraat ve tecvid kitaplarına muttali olmamaktan ileri gelir. Tecvidçilere göre "med"deki ziyâdenin dört sebebi vardır. İkisi lafzîdir. Bunlar hemze ve sükûndur. İkisi de mânevîdir. İlki Allahü ekber lafzında, ilâhe, Allahümme ve diğer ilâhî isimlerde olduğu gibi mübâlağalı ta'zimdir. İkinci örneği *"lâ raybe fîh"*, *"Lâ şerîke leh"*, *"Lâ nazîre leh"*deki olan Lâ-yı tebrie'de olduğu gibi sadece mübâlağadır. Ne zaman bu dört sebepten birisi bulunsa hilafsız beş elif miktârı uzatılması caiz olur. Aliyyü'l-Kârî'nin *Cezeriyye Şerhi*'nde böyle yazar. Âli'nin hemzesinin beş elif miktarı uzatılması ise Verş kıraatidir. Her med'de Âminû ve Âl-i İmrân vb. gibi bedel vardır. Ve alâ âli Muhammed'deki alâ kelimesinin ardındakinden kat' edilmesi ise Hamza kıraatidir. Her harf-i medden sonra hemze-i münkere vardır. "Yâ benî İsrâîl" ve benzerlerinde olduğu gibi. Bunda teganni yapıldığı itirazına gelince, bu da yasaklanan ve Hz. Peygamber *aleyhisselâm*ın Kur'ânı teganni etmeyen bizden değildir buyruğu ile emredilen tegannînin anlamının bilinmemesinden ileri gelir.

Hakkında Hz. Peygamber aleyhisselâmın kavli, fiili ya da takrîri bulunan nâfilelerle iştigâl etmek, üzerinde kazâ borcu olsun veya olmasın mutlak olarak mesnûn ve makbûldür. Zira Hz. Peygamber aleyhissalâtü ve's-selâm hadîs-i kudsîde *"Kul bana nâfilelerle yaklaşır, ben de onu severim"* buyuruyor. Buhârî'nin Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiğine göre de *"Kulum bana nâfilelerle yaklaşır, ben de onu severim, duyan kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum, isterse veririm, sığındığında himâyeme alırım"*[158] buyuruyor. Bu namaz, oruca, sadakaya ve diğer ibadetlere şâmildir. Üzerinde kazâ borcu olanın bunları kazâ etmekle meşgul olması, hakkında haber ve eser bulunmayan nâfilelerle meşgul olmasından evlâ ve efdaldir. İbrahim el-Halebî (ra.) Ganiye Şerhi'nin sonlarındaki çeşitli meseleler bahsinde bilinen sünnetler,

157 7 Âraf/55.

158 Buhârî, Rikâk, 38 (6138)

kuşluk ve tesbih namazları hakkında haberlerin rivâyet edildiği namazlar- ki bunlar nâfile niyetiyle, diğerleri kazâ niyetiyle kılınır- dışında kazâlarla meşgul olmanın evlâ ve nâfilelerden önemli olduğunu söylüyor. Hücce Fetvâları'nda da bu şekildedir.

Gece namazları ve gecelerin ihyâsı sünnettir. Allahu Taâlâ *"Ey örtünüp bürünen! Gecenin yarısında, istersen biraz sonra, istersen biraz önce bir müddet için kalk ve ağır ağır Kur'an oku"*[159] *"Geceleyin yalnız sana mahsus olarak fazladan namaz kıl"*[160] *"Şüphesiz Rabbin , senin ve beraberinde bulunanlardan bir topluluğun gecenin üçte ikisinden biraz az, yarısı, ve üçte biri kadar vakit içinde kalktığını bilir"*[161] *"Âyetlerimize ancak, kendilerine hatırlatıldığı zaman secdeye kapananlar, büyüklük taslamadan Rablerini överek yüceltenler, vücutlarını yataklarına uzak tutup korkarak ve umarak Rablerine yalvaranlar ve verdiğimiz rızıklardan sarfedenler inanır"*[162] buyuruyor.

Hz. Peygamber *aleyhisselâm* da İbn Ömer (ra.)'a, "Abdullah, geceleyin kalkıp gece namazı kılmayı terk eden filan gibi olma" buyurmuştur. Yine o "Bir deve, bir koyun sağacak kadar da olsa geceleyin mutlaka namaz kıl. Son namaz yatsı namazından sonraki vakit geceden sayılır". Bunu Taberânî İyâs el-Mûzenî' (ra.)'den rivâyet etmiştir.

Beni bu risâleyi kaleme almaya, ibâre elverdiğince bazı sırları açıklamaya şu meseleler sevketti:

İlki, zikrin âdâbını, müntesiplere onunla nasıl meşgul olunacağını açıklamak,

İkincisi, onlara bu tarîkat-ı aliyye ve âdâbı hakkında kuşku duymaktan, şüpheden korumak,

Üçüncüsü, mü'min kardeşlerimizi birbirlerine sû-i zan edip yermeleri yüzünden hataya düşmekten korumak,

Dördüncüsü, inkârcıların vehimlerini izâle etmek,

Beşincisi, bu tarîkatı ve mensuplarını bu tarîkattan olmayan şeylere karşı korumaktır. Çünkü bilginleri fâsık bir kalp dışında kimse ayıplamaz denmiştir. Hadîs-i şerîfte de *"Bu ümmetin son devrindeki fertler ümmetin ilklerine lânet ettiği zaman bilgisi olan onu izhâr etsin. O gün bilgiyi gizleyen Allah'ın Muhammed'e (s.)'e indirdiğini gizleyen biri gibidir."*[163] buyurulmuştur. Câbir rivâyet etmiştir. Ehl-i sünnet ve'l-cemaatten olan insaf ve nazar sahipleri için, kalbi olan veya hazır bulunup kulak veren için bu kâfî gelir, aksi takdirde Allah'ın azabı şiddetlidir. Evvelde âhirde, zâhirde, bâtında, nîmetlerine karşılık gelip fazlasına denk olacak şekilde, şânına yakışacak şekilde hamd olsun Allah'a, Salât ve selâm, Allah'ın ilminde bulunanlar sayısınca, Allah'ın hükümranlığıyla dâim olacak, üzerimizdeki büyük hakkı ödenecek şekilde Efendimiz Hz. Muhammed (s.) ve O'nun âline, iyi ve tertemiz ashâbına, kı-

159 73 Müzzemmil/1-4.
160 17 İsrâ/79.
161 73 Müzzemmil/20.
162 32 Secde/15-16.
163 İ. Canan, nr. 6034.

yamet gününe dek onlara ihsân ile tabi olanlara olsun. Allahım bizi sevdiğin ve râzı olduğun söz, davranış, fiil, niyet ve hidâyette muvaffak eyle. Sen her şeye kâdirsin. Bizden, anne babamızdan, şeyhlerimizden râzı ol, onları da bizden râzı et yâ erhamerrâhimîn. *Sübhâne rabbike rabbi'l-izzeti ammâ yesifûn, ve selâmün ale'l-murselîn. Ve'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn.*

Bu risâle hükümrân, lütufkâr Allah'ın yardımıyla izzet ve şeref kendisinin olan, Hz. Muhammed (s.)'in -Allah O'na ve O'na yoldaş olan herkese salât etsin- hicretin 1301 yılı Zilkâde ayının on ikinci gününde (3 Eylül 1884) tamamlandı.

Bu risâleyi en hakîr insan, en zayıf kul, Oflu, Hanefî Yusuf Şevki b. Hasan Efendi b. Ali Efendi-Allah ona açık ve gizli lütfu ile muamele etsin- ihvandan dua bekleyerek, onlara hizmet amacıyla, mevcut olan yanılma, hata ve unutmanın bağışlanmasını isteyerek derin, müşfik âlimlerden onda bulunan hataları düzeltmelerini talep ederek yazdı ve derledi. Kim afveder ve hâlini düzeltirse ecri Allah'a aittir, müellif bunu hedeflemiştir. Rabbim onu güzel bir şekilde kabul buyursun, onu bereketlendirsin. Allah bana yeter, güç ve kuvvet ancak onunla vardır. Âmîn.

Sonra bil ki gösterilen özen bakımından şartlar konumunda olan Nakşibendî sâdâtına göre hatme âdâbı sekizdir. İlki abdest, ikincisi boş mekân, üçüncüsü hâzırûnun bu tarîkat-ı aliye-i Nakşibendiye'den me'zûn bulunmaları, dördüncüsü halka, beşincisi istiğfâr, altıncısı hatmenin sonuna kadar gözleri kapamak, yedincisi râbıta ve sekizincisi hatme sonunda aşr-ı şerîf okuyup dua etmektir.

Hatmenin erkânı ise yedidir; ilki hudû, huşû ve huzûr, ikincisi yedi defa *Fatiha* okumak, üçüncüsü Hz. Peygamber *aleyhisselâma* yüz defa salât u selâm getirmek, dördüncüsü yetmiş dokuz defa *Elemneşrahleke* sûresini okumak, beşincisi bin bir kere *İhlâs Sûresi*'ni okumak, altıncısı yine *Fâtiha Sûresi*'ni yedi kere okumak ve yedincisi Hz. Peygamber *aleyhisselâma* yüz defa salâtu selâm getirmek.

"Hatm-i Hâcegân yapmak ise merâmın oku yedi kere seb'i mesânî
Ardından geçmeden tam yüz kere salât et Habîb-i Hâdî'ye
Iyân'ın aynı ile tâ'yı sayarak sıdk ile tekrar et Elem neşrahı
Bin oku, beyân oldukta bir ekle sûreyi İhlâs'a
Sıdk u azm ile öncekilere dön, söyledikleri gibi erersin her murâdına
Emân ile sana verilir istediğin, dilediğin hayrı iste ulaşırsın ona."

Türkçe Âdâb-ı Hatm-i Hâcegân ve Erkânının Açıklaması

Tarîkat-ı aliye-i Nakşibendiyye hatminin adâpları yedidir. İlki abdestli olduğu halde tenhâ yerde olmak; İkincisi hatmede hâzır olanların cümlesi bu tarîkatten me'zun olmak; Üçüncüsü halka olmak; dördüncüsü istigfâr etmek; Beşincisi gözlerini kapayıp sonuna kadar gözlerini açmamak; altıncısı, râbıta, ihlâs, muhabbet ve ta'zîm ile olmak; Yedincisi hatmin âhirinde aşr-i şerîf okuyup dua etmek; (iş bu âdablara şart makamında îtinâ ve dikkat lâzımdır, muhalefetten hazer oluna) amma hatmin erkanları dahî yedidir; evvelkisi huzûr ve huşû ile okumaktır. İkincisi yedi kere fatiha-i şerîf

okumak, üçüncüsü yüz kere salavât-ı şerîfe okumak, dördüncüsü yetmiş dokuz kere Elemneşrahleke-i şerîf okumak, beşincisi bin kere, İhlâs-ı şerîf okumak, Altıncısı yine yedi kere fatiha okumak, yedincisi yine yüz kere salavât-ı şerîfe getirmektir.

Türkçe Özet Olarak Zikrin Âdabları

Zikrin âdâbları yirmidir. Yedisi âdâb-ı zâhirî yani gözleri açık iken dahi olur. Yedisi âdâb-ı Bâtınî yani ancak gözleri kapalı iken olur. İkisi de zikr ve râbıtanın te'sîrâtına âgahlık, dördü dahî ebvâb-ı ilâhiyedir.

Âdâb-ı zâhirî'nin ilki; tahâret-i kâmile yani bedeni, esvâbı ve mekânı pâk olduğu hâlde abdestli olmak, ikincisi tenhâ yerde olmak, üçüncüsü kıbleye müteveccih olarak oturmak, dördüncüsü yirmi beş kere istigfâr eylemek, beşincisi bir fatiha üç ihlâs-ı şerîfe okuyup misl-i sevâbını efendimiz sallallahu aleyhi ve sellemin silsile-i Nakşibendiye-i Hâlidiyye'nin ervahlarına hediye eylemek, altıncısı ervâh-ı silsile-i Nakşibendiye'den istiâne ve istimdâd etmek, yedinci gözleri kapamak.

Âdâb-ı bâtınî'nin ilki râbıta-i mevt yâni sekerât-ı mevt, kabir, kıyâmet ahvîlini tefekkür etmek; İkincisi râbıta-i mürşid yani mürşidimiz Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin rûhâniyetini istihzâr ile seyr-i sülûke vuslatı vesîle ve delîl ittihaz etmek. Üçüncüsü râbıta-i huzûr yani cenâb-ı Hakk'ın sûret ve mekân cihetinden münezzeh olarak huzûrunda olduğunu mülâhaza etmek; Dördüncüsü vukûf-u Kalbî yani kalbini efkâr-ı redîlerden ve mâsivâullahdan pâk edip feyz-i tecelli-i ilâhiyenin kalbine vürûdunu mülâhaza etmek. Beşincisi vukûf-ı zikrî yani kalbinde zikrullahın cereyân ve nakşine muttali olmak; Altıncısı vukûf-u adedî, yani ne kadar zikr ettiyse adedini zabt etmek; Yedincisi her yüz başında veya mâsivâ galebe ettiğinde *"İlâhî ente maksûdî ve rıdâke matlûbî"* demek, amma te'sîrâtı yani vird ve râbıta nedeniyle kalbine gelen füyûzât ve vâridât-ı ilâhiyeye âgâh olmaktır. Amma ebvâb-ı ilâhiye dörttür. Şerîat, Tarîkat, Marifet, Hakîkatdir. Bunlar birbirlerine mütelâzimdir. Şerîatsiz tarîkat aslâ yoktur. Ve şerîat tarîkatsiz dahî fayda vermez. Bunlar olmayınca da hakîkat ve maarifete vuslat olmaz, Vallahu a'lemu bi hakîkati'l-hâl.

Şeyh Ömer Dağıstânî Efendi'nin Silsile-i Nakşibendiye-i Hâlidiyye'yi Açıklayan Beyitleri

"El-Mustafâ sümme Sıddîk u Selmân ve Kâsım Câfer-i Tayfûr Ebu'l-Hasan
Ebu Ali Yusuf ve'l-Gücdüvânî kezâ Ve Ârif Fânevî Aliyyü zü'l-minen
Eyzan Es-Semmâsî Gülâl-i Nakşbendî alâ Kezâ el-Buhârî ve Çerhî sâhibü'l-fiten
Ahrâr Zâhid Muhammed Hâcegî ve kezâ Bâkî Müceddid Mâ'sûm mine'l-mihen
Ve Seyfeddin Bedvânî ve Mahzar hem ve'd-Dehlevî Hâlid ve Ahmed el-Hasan
Kutbu'z-zamân ve gavsü'l-vâsılîn Ziyâeddîn mürşidünâ fi's-sırri ve'l-alen
Fe hâke silsiletü'l-eşyâh sâdâtünâ Tûbâ litâbihim fi'n-nehci ve's-sünen
Fe hubbihim münhelün azbü fürâtin Ke mazharu'l-üns ve'l-kuddûs
vezâ, ve'l-yemen

Yâ rabbi evkıd kalbî nâr-ı hubbihim *Tahruk sevâtir-i kalb-i gâfil-derin*
Vehruk hıcâbe kulûbin leyse nedrukî *Hatta tera'l-ayne aynü'l-kalbi fi'l-veseni"*

Hediyetü'z-Zâkirîn Risâlesine Takriz

Allah'ın adıyla ona hamd eder, kullarından istediğini irşâdından dolayı senâ ederiz. Kulu, Efendimiz Muhammed aleyhisselâma, âline, askerlerine ve yolunu devam ettirenlere salât ederiz. Bundan sonra, din kardeşlerimize hediye ve ihsan, münkirleri susturmak için kesin deliller ve bürhanlarla dolu olan bu risâleye vâkıf olduğumda onun; sâliklerin ihtiyacını karşıladığını, zâhitler için kuşatıcı, dört mezhebin önde gelen imamlarının eserlerini özetler mahiyette ve fakihlerin kaynak kitaplardaki tahkîkatının özü olduğunu gördüm. Allah için bu kitabın müellifi, âlim, muttakî, vefâkâr, mâhir şeyh Yusuf Şevki Efendi el-Ôfî (*Allah kendisine lütfuyla muamele etsin*) bir incidir. Onu önünden ve arkasından bâtıl karışmayan, hiçbir mu'terizin müellifine i'tiraz edemediği kitaptan (Kur'ân-ı Kerîm) oluşturmuştur. Allah onu insanlar için faydalı, kıyamette sahibi için rızık eylesin.

El-fakîr Abdulkerim Dağıstânî el-Gumûkî mevliden
Eş-Şâfii mezheben afâ anhu

Melik ve Vehhâb olan Allah'ın adıyla; doğru yola iletene, zulumât, cehâlet ve şüphe bataklığından kurtarana hamd olsun. Salât u selâm kendisine, hikmet ve özlü konuşma verilenlerin en efdaline, âline, şerîat ve ibâdet âdâbını akıl sahiplerine beyân eden ashâbına olsun. Bundan sonra bu risâle; Tarîkat-ı Sıddîkiyye âdâbını kesin delillerle kitap ve sünnete muvâfık olarak kuşatmakta, bütün seçme bölümler basit, lüzumsuzlardan soyutlanmış bir hazîne, rahmet yollarının en hakîkisi, asırlardan beri süregelen hak terazisi denilmeye lâyık şekilde özetlemektedir.

Bu Allah'ın lütfudur, dilediğine verir. Allah muvaffak kılar, dönüş O'nadır. Bu kitap, Allah için bir incidir. Onu fazıl, kâmil, allâme Şeyh Yusuf Şevkî el-Ôfî en-Nakşibendî el-Hâlidî el-Hanefî meydana getirdi. Allahu Taâlâ sa'yini meşkûr kılsın. Allah bizden de ondan da razı olsun, âmîn.

Ben fakir, zayıf, hâdimü ilmi'ş-şerîf Ahmed Hilmi
b. Muhammed el-Ankaravî el-Hanefî afâ anhu.

Abstract

[İsmail Kara-Hür Mahmut Yücer, "Trabzonlu (Oflu) Nakşî-Halidî Yusuf Şevki Efendi ve Hediyyetü'z-zakirîn hüccetü's-salikîn Adlı Eseri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi,* Ankara 2004, Yıl 5, S. 13, pp. 323-362]

In this study dwells on Khalidi Sheikh Yusuf Şevki Trabzoni (d. 1321/1903) his life, calips of Ahmed Ziyaeddin Gümüşhânevî, Arabic

works Hediyyetü'z-zâkirîn ve Hüccetü's-sâlikinin (p. Bulak 1303/1885) which was aimed to educate brodhers of tariqah by him.

Yusuf Şevki Efendi was born in Trabzon, educated at Trabzon and İstanbul. He was send away Mısır, Suriye and Hicaz by Sultan Abdulhamid.

He has helped to exist library of Gümüşhanevi at eastern black sea region and aimed to assert opposition of dervish order implementation in his work. This study contains the Turkısh translation of the said treatise wherever necesseray, brief exeplanations have been provided in footnotes.